

DE STINZENFLORA VAN ZUID-LIMBURG

H.P.M. Hillegers

RIN-rapport 85/9

Rijksinstituut voor Natuurbeheer
Leersum

1985

INHOUD

VOORWOORD	4
1 INLEIDING	5
2 DOEL EN METHODE	7
3 RESULTATEN	9
3.1 Stinzenflora en stinzenplanten in Zuid-Limburg	11
3.2 Soortenlijst van de stinzenflora in Zuid-Limburg	12
3.3 Resultaten van historisch onderzoek	26
4 SAMENVATTING	28
LITERATUUR	30
Bijlage: Lijst van stinzenmilieus in Zuid-Limburg	35

VOORWOORD

De auteur van dit rapport, drs. H.P.M. Hillegers, heeft tijdens zijn biologiëstudie aan de Rijksuniversiteit te Groningen onderzoek voor het RIN verricht naar de stinzenflora, in het bijzonder die van noord-oostelijk Nederland. Hierover verschenen eerder een RIN-rapport en een artikel in het tijdschrift *Gorteria*.

Na zijn afstuderen bleef de stinzenflora hem sterk interesseren en toen hij naar Zuid-Limburg verhuisde, waar hij als leraar werkzaam was, ontdekte hij dat er in dit gebied nog maar weinig van de stinzenflora bekend was. Dit is opmerkelijk daar Zuid-Limburg in botanisch opzicht een van de best onderzochte gebieden is. In overleg met het RIN heeft hij in vier achtereenvolgende voorjaren (1979-1982) alle stinzenmilieus in Zuid-Limburg afgereisd en geïnventariseerd.

Een vastlegging als in dit rapport gegeven van de huidige stinzenflora achten wij waardevol, zowel voor het natuurbehoud nu als om veranderingen later na te kunnen gaan. Voor dit laatste zijn o.a. de tellingen van individuen en de oppervlakteschattingen van de plantesoorten belangrijk. Daar de stinzenflora in belangrijke mate een gevolg is van vroegere milieudifferentiatie door de mens, is aandacht vanuit het natuurbehoud voor stinzenmilieus zeker gerechtvaardigd. Hierbij kan nog worden opgemerkt dat deze milieus op allerlei plaatsen in hun voortbestaan bedreigd worden, o.a. door toenemende recreatie of door verandering van bestemming van buitenplaatsen.

Wij zijn de heer Hillegers zeer erkentelijk voor de door hem ontplooiide activiteiten en achten het juist de RIN-faciliteiten te benutten voor de gewenste vastlegging en verspreiding van de resultaten van dit onderzoek.

De directie

1 INLEIDING

Met een 'stins' (meervoud: 'stinzen') of 'state' wordt in het Fries een versterkte hofstede bedoeld. Wat hun formaat betreft zijn het behuizingen die tussen kleine kastelen en grote herenhuizen in liggen. Kenmerkend zijn hun oude, parkachtige tuinen met grachten, vijvers, gazons, lanen, windsingels en boomgroepen, waarvan de architectuur als typisch 'Engels' omschreven kan worden (z.g. Engelse landschapsstijl).

Onder 'stinzenplanten' (tot nu toe meestal als stinze- of stinseplanten geschreven) verstaan Botke (1932) en Duursma (1939) en aanvankelijk ook Van der Ploeg (1953) een groep van hogere planten die zich in Friesland uitsluitend tot stinzen beperkt. Hoewel zij de term niet verder definiëren, gaan zij er desalniettemin van uit dat deze groep dan synanthroop verspreid is in het verleden, maar nu de indruk wekt 'natuurlijk' te zijn. Kortom: stinzenplanten zijn verwilderde tuinplanten, waarvan het voorkomen zich beperkt tot Friese stinzen.

In latere publikaties is het begrip stinzenplant verruimd, zowel tot buiten de stinzen s.s. als tot buiten Friesland en is enige verwarring ontstaan met betrekking tot de definitie van stinzenplant. Belangrijke publikaties hieromtrent zijn - in chronologische volgorde -: Van der Ploeg (1953 en 1969), Jansen e.a. (1968), Hillegers (1969a en b) Londo (1969), Jansen & Van der Ploeg (1977), Londo & Leys (1979), Weeda (1979) en Bakker & Boeve (1985).

Betreffende de problematiek rond 'stinzenplant', 'stinzenflora' en 'stinzenmilieu' wordt het volgende meegedeeld.

- Van der Ploeg (1969) constateert dat in Friesland ook buiten stinzen stinzenplanten kunnen voorkomen op kerkhoven, in pastorietuinen, in standsparken e.d. Deze met de parktuinen rond stinzen vergelijkbare milieus worden als 'stinzenmilieus' betiteld en door Londo en Leys (1979) nader gekarakteriseerd.
- Hillegers (1969b) wijst op het feit dat de kerngroep van de door Van der Ploeg (1953) als stinzenplant beschouwde soorten ($\pm$ 60%) elders in Nederland of even daarbuiten als soorten met een natuurlijke verspreiding kunnen worden opgevat. Ook geldt dat alle soorten uit deze kerngroep een zekere sierwaarde bezitten (vroeg bloeiende, vaak massaal optredende, overblijvende, weinig onderhoud vereisende en gemakkelijk verwilderende soorten).

- Diverse auteurs, o.a. Doing (1962), Duiven (1966), Hillegers (1969b), Jansen e.a. (1968) en Van der Voo (1966) hebben elders in Nederland - dus buiten Friesland - stinzenplanten aangetroffen, zowel in milieus die vergelijkbaar zijn met die der Friese stinzen (parkachtige tuinen rond kastelen, landgoederen, buitenplaatsen) als in overige stinzenmilieus (kerkhoven, pastorietuinen e.d.).
- Ook buiten de Nederlandse grens komen diverse soorten, die door Van der Ploeg als stinzenplant worden beschouwd, voor in vergelijkbare milieus (Duhme 1971, Hegi 1907-1965). Nederlandse auteurs zoals Luiken (1957) en Londo & Leys (1979) die deze gegevens publiceren, aarzelen niet om deze soorten hier als stinzenplant te betitelen. Ook in België heeft de term stinzenplant ingang gevonden (De Stieperaere 1972).
- Sinds Hillegers (1969a) twee soorten die in de provincie Groningen uitsluitend in stinzen voorkwamen (en dus als stinzenplant beschouwd zouden kunnen worden), niet meer als zodanig wilde betitelen en voor deze soorten de nieuwe term 'stinzenmilieuplant' voorstelde, is er een nieuw aspect toegevoegd aan de problematiek rond deze termen. De kern van deze nieuwe benadering is vervat in het samenvattend artikel van Londo & Leys (1979) waarin zij betogen dat het milieu meer centraal dient te staan in de definitie van stinzenplant en niet - zoals voorheen - alleen de tuinieractiviteiten van de mens in het verleden die in de meeste gevallen niet meer zijn na te gaan.
- Hoewel in deel 1 van de Atlas van de Nederlandse Flora (Mennema e.a. 1980) de definitie van Londo & Leys wordt overgenomen, wordt in de nieuwste druk van de Flora van Nederland (Heukels & Van der Meijden 1983) het oorspronkelijk aangeplant en vervolgens verwilderd zijn als enige kenmerk van stinzenplanten genoemd.

Zowel de begripsverwarring als de verschillende schrijfwijzen betreffende stinzenplanten hebben in het najaar van 1984 geleid tot overleg (mondeling en schriftelijk) tussen de diverse onderzoekers die zich met deze materie bezighouden (P.A. Bakker, H.P.M. Hillegers, M.T. Jansen, H.N. Leys, G. Londo, D.T.E. van der Ploeg, E.J. Weeda). Vanuit dit overleg wordt om taalkundige redenen (het meervoud van stins is stinzen; zie daarvoor verder Bakker & Boeve 1985) aanbevolen om voortaan 'stinzenplanten' te schrijven; deze schrijfwijze wordt in dit rapport gevolgd.

Om het historische en culturele aspect te rechtvaardigen is de definitie van Londo & Leys (1979) uitgebreid (zie ook Bakker & Boeve

1985) en luidt nu als volgt: 'Stinzenplanten' zijn plantesoorten die in hun verspreiding binnen een bepaald gebied (vrijwel) uitsluitend beperkt zijn tot stinzen, buiten- plaatsen, oude boerderijen, oude (pastorie-)tuinen en aanverwante milieus zoals kerkhoven en oude stadswallen. Het gaat in de regel om soorten of variëteiten met opvallende bloemen, die vroeger op buiten- plaatsen e.d. zijn aangeplant en die vervolgens zijn verwilderd en ingeburgerd. Daarnaast kan bij bepaalde soorten ook sprake zijn geweest van spontane vestiging. De definitie is lokaal bedoeld en heeft dus altijd betrekking op een duidelijk omgrensd gebied.

De flora van stinzen en aanverwante milieus, dus van alle stinzen-milieus, wordt aangeduid met 'stinzenflora'. Hieronder vallen dus zowel de stinzenplanten als alle overige daar van nature voorkomende soorten. Ook het begrip stinzenflora heeft altijd betrekking op een bepaald gebied zoals hier Zuid-Limburg.

2 DOEL EN METHODE

Dit onderzoek beoogt een zo compleet mogelijke inventarisatie te geven van de stinzenflora in Zuid-Limburg zoals die voorkomt in tuinen en parken bij o.a. kastelen, kloosters en herenhuizen. Hierover was nog veel onbekend. Hierbij gaat het speciaal om dat deel van de stinzenflora waarvan de soorten elders in Nederland (plaatselijk) als stinzenplanten bekend staan. Het betreft hier voornamelijk de categorieën 1, 2 en 3 uit het artikel van Londo & Leys (1979) die als volgt worden omschreven:

1. Soorten die in bepaalde delen van Nederland (vrijwel) uitsluitend tot stinzen en aanverwante milieus beperkt zijn, maar die elders in ons land ook in meer natuurlijke milieus voorkomen.
2. Soorten waarvan betwijfeld wordt of zij oorspronkelijk inheems zijn en waarvan het huidige natuurlijke verspreidingsgebied aan Nederland grenst of soorten die Nederland tot hun natuurlijke areaal hebben, maar die in ons land in natuurlijke milieus zijn uitgestorven.
3. Soorten waarvan het natuurlijke verspreidingsgebied (vrij) ver van Nederland ligt en die in ons land oorspronkelijk door de mens zijn ingevoerd.

Om na te gaan welke soorten in Zuid-Limburg als echte stinzenplanten beschouwd kunnen worden, werden ook natuurlijke vegetaties (vooral bossen) aldaar bestudeerd.

2.1 Onderzoekgebied

Het onderzoekgebied omvat Zuid-Limburg ten zuiden van Sittard. In principe is dit deel van Nederland opgebouwd uit een van zuidoost naar noordwest dalend plateau dat doorsneden wordt door een aantal rivier- of beekdalen die naar het noorden of noordwesten lopen. Vrijwel alle stinzenmilieus liggen in deze dalen; daarom zijn de stinzen in dit hoofdstuk ingedeeld volgens hun ligging in:

- a. het oostelijk Maasdal ten zuiden van Maastricht;
- b. het westelijk Maasdal en het Jekerdal;
- c. de stad Maastricht;
- d. het Maasdal ten noorden van Maastricht tot Obbicht;
- e. het Geuldal tussen Meerssen en Gulpen;
- f. de beekdalen ten zuiden en ten zuidoosten van Gulpen;
- g. elders in Zuid-Limburg.

2.2 Onderzoekterreinen

Hiervoor kwamen in aanmerking alle vegetaties rondom de door Timmers (1978), De Win (1975) en Vemer (1966) genoemde kastelen, kasteel-restanten, kloosters, landgoederen, buitenhuizen of buitenplaatsen.

2.3 Veldwerk

Elke stinzenmilieu werd in principe twee maal bezocht per seizoen, de eerste keer vroeg, d.w.z. tijdens of vlak na de bloei der sneeuwkllokjes, de tweede keer laat d.w.z. rond de tijd dat de meeste bomen in blad kwamen. In het voorjaar van 1979 werd het Maasdal geïnventariseerd, in 1980 het Geul- en Gulpdal en in 1981 de rest van het onderzoekgebied.

2.4 Literatuuronderzoek

Om inzicht te krijgen in de vroegere verspreiding van soorten van de stinzenflora in Zuid-Limburg is vooral gebruik gemaakt van de flora's van de drie Maastrichtse floristen uit de vorige eeuw: Bory de St. Vincent (1821), Franquinet (1838) en Dumoulin (1868). Hun gegevens hebben betrekking op Maastricht met directe omgeving. De Wever vermeldt gegevens uit geheel Zuid-Limburg. Meer recente Nederlandse en Europese verspreidingsgegevens kwamen al uitvoerig ter sprake in Hillegers (1969b). In deze publikatie wordt per stinzenplant bovendien vermeld:

- a. eerste vermelding in literatuur voor N.O. Nederland;
- b. ecologische gegevens (groeiplaats, bloeitijd, groeiwijze, syntaxonomie);
- c. bijzonderheden zoals betekenis voor de mens (sierplant, geneeskrachtige betekenis, utiliteitswaarde) en de tijd van (eventuele) import.

3 RESULTATEN

De resultaten vallen in diverse onderdelen uiteen. De basisgegevens zijn achter in het rapport als bijlage opgenomen. In de lijst staan alle stinzenmilieus in Zuid-Limburg vermeld met de daar aangetroffen soorten. Van iedere soort is de mate van talrijkheid per stinzenmilieu aangegeven.

In tabel 1 komen alle aangetroffen soorten ter sprake waarbij de verspreiding binnen en buiten stinzenmilieus in Zuid-Limburg behandeld wordt. Aan de hand hiervan worden uitspraken gedaan over soorten die in Zuid-Limburg als stinzenplant te beschouwen zijn.

Daarna worden alle soorten besproken, waarbij per soort een samenvatting wordt gegeven van de verspreiding in Zuid-Limburg, aangevuld met notities betreffende milieu, vegetatie, historie e.d.

Tabel 1. Nederlandse stinzenplanten en hun voorkomen in Zuid-Limburg

<i>Allium scorodoprasum</i>	0	Slangelook
" <i>ursinum</i>	2	Daslook
" <i>vineale</i>	3	Kraailook
<i>Anemone apennina</i>	5	Blauwe anemoon
" <i>nemorosa</i> var. <i>nemorosa</i>	3	Bosanemoon
" " var. <i>alboplena</i>	0	"
" " var. <i>grandiflora</i>	5	"
" <i>ranunculoides</i>	2	Gele anemoon
<i>Aquilegia vulgaris</i>	3	Wilde akelei
<i>Arum italicum</i>	0	Italiaanse aronskelk
" <i>maculatum</i>	3	Gevlekte aronskelk
<i>Asperula odorata</i>	2	Lievestrouwebedstro
<i>Chionodoxa luciliae</i>	5	Sneeuwroem
" <i>sardensis</i>	5	"
<i>Colchicum autumnale</i>	2	Herfsttijloos
<i>Convallaria majalis</i>	2	Lelietje-der-dalen
<i>Cornus mas</i>	4	Gele kornoelje
<i>Corydalis bulbosa</i>	5	Holwortel
" <i>solida</i>	3	Helmbloem
<i>Grocus spec.</i>	0	Krokus
<i>Doronicum pardalianches</i>	5	Voorjaarszonnebloem
" <i>willdenowii</i>	6	Bastaarddotonicum
<i>Eranthis hyemalis</i>	5	Winterakoniet
<i>Fritillaria imperialis</i>	6	Keizerskroon
" <i>meleagris</i>	0	Kievitsbloem
<i>Gagea lutea</i>	1	Bosgeelster
" div. spec. (excl. <i>lutea</i>)	0	Geelster
<i>Galanthus elwesii</i>	0	Groot sneeuwklokje
" <i>nivalis</i>	4	Sneeuwklokje
<i>Helleborus viridis</i>	5	Wrangwortel
<i>Lamium galeobdolon</i> var. <i>florentinum</i>	1	Gele dovenetel
" " var. <i>galeobdolon</i>	3	" "
" <i>maculatum</i> var. <i>maculatum</i>	3	Gevlekte dovenetel
" " var. <i>variegatum</i>	1	" "
<i>Leucojum aestivum</i>	0	Zomerklokje
" <i>vernum</i>	5	Lenteklokje
<i>Lilium martagon</i>	5	Turkse lelie
<i>Muscari botryoides</i>	6	Blauwe druifjes
<i>Narcissus pseudonarcissus</i> ssp. <i>major</i>	5	Trompetnarcis
" " ssp. <i>pseudonarcissus</i>	3	Wilde narcis
<i>Ornithogalum nutans</i>	0	Knikkende vogelmelk
" <i>umbellatum</i>	3	Gewone vogelmelk
<i>Polygonum bistorta</i>	2	Adderwortel
" <i>sachalinense</i>	5	Sachalinse duizendknoop
<i>Primula elatior</i>	3	Slanke sleutelbloem
" <i>veris</i>	2	Echte sleutelbloem
" <i>vulgaris</i>	6	Stengelloze sleutelbloem
" " cultivar	6	" "
<i>Pulmonaria officinalis</i>	3	Breed longkruid
" <i>rubra</i>	6	"
<i>Saxifraga granulata</i> var. <i>granulata</i>	3	Knolsteenbreek
" " var. <i>plena</i>	0	Haarlems klokkenspel
<i>Scilla bifolia</i>	5	Sterhyacint
" <i>hispanica</i>	5	"
" <i>italica</i>	5	"
" <i>non-scripta</i>	4	Wilde hyacint
" <i>siberica</i>	5	Oosterse sterhyacint
<i>Tulipa sylvestris</i>	0	Bostulp
<i>Vinca minor</i>	3	Kleine maagdenpalm
" " cultivar (o.a. var. <i>argenteo-variegata</i>)	5	" "
<i>Viola odorata</i> var. <i>alba</i>	4	Maarts viooltje
" " var. <i>odorata</i>	3	" "

0 = in Zuid-Limburg niet voorkomend;

1 = in Zuid-Limburg alleen op natuurlijke groeiplaatsen, niet in stinzenmilieus;

2 = in Zuid-Limburg vooral op natuurlijke groeiplaatsen, weinig in stinzenmilieus;

3 = in Zuid-Limburg ongeveer even algemeen op natuurlijke groeiplaatsen als in stinzenmilieus;

4 = in Zuid-Limburg weinig op natuurlijke groeiplaatsen, meer in stinzenmilieus;

5 = in Zuid-Limburg niet in natuurlijke milieus, alleen in stinzenmilieus;

6 = in Zuid-Limburg alleen in meer gecultiveerde omstandigheden voorkomend, nergens verwilderd.

3.1 Stinzenflora en stinzenplanten in Zuid-Limburg

In de soortenlijst van tabel 1 zijn de soorten in een aantal categorieën verdeeld al naar gelang hun voorkomen binnen en/of buiten stinzenmilieus in Zuid-Limburg. Wat direct opvalt is het feit dat vele soorten van nature (en vaak algemeen) in Zuid-Limburg voorkomen die elders in ons land (o.a. in Friesland, zie Van der Ploeg 1953 en 1969) vooral of uitsluitend tot stinzenmilieus beperkt zijn, o.a. *Anemone nemorosa*, *A. ranunculoides*, *Arum maculatum*, *Corydalis solida*, *Vinca minor* en *Viola odorata*. Dat betekent dat er in Zuid-Limburg van nature milieutypen voorkomen die elders ontbreken ofwel pas ontstaan zijn door antropogene beïnvloeding. Een en ander wordt duidelijker wanneer we het milieu nader beschouwen. Door de aanwezigheid van veel reliëf en kalkrijke vochthoudende relatief voedselrijke bodems is er in Zuid-Limburg al een 'natuurlijk stinzenmilieu' aanwezig dat nauw verwant is aan de o.a. door Kuhn (1937) beschreven Kleebwälder. Vooral betreft het hier de begroeiingen aan de voet van (steile) hellingen waar allerlei lokale Nederlandse stinzenplanten van nature voorkomen.

De categorieën 4 en 5 van tabel 1, dus de soorten of variëteiten die vooral, respectievelijk uitsluitend in stinzenmilieus voorkomen, behoren tot de Zuidlimburgse stinzenplanten. In totaal zijn 21 taxa in Zuid-Limburg als stinzenplanten te beschouwen. Vrijwel allemaal zijn dit soorten waarvan het verspreidingsgebied (vrij) ver van Nederland ligt. Daarnaast behoren ook enkele variëteiten van inheemse soorten tot de stinzenplanten.

Hoewel het aantal stinzenplanten er geringer is dan bijvoorbeeld in Friesland, is de stinzenflora verder rijk ontwikkeld. Van de door Londo & Leys (1979) genoemde stinzenplanten komt 66% in Zuid-Limburg voor. De niet-voorkomende soorten blijken voornamelijk neofyten te zijn die ook elders in Nederland als stinzenplant slechts van lokale betekenis zijn. Daarnaast valt het op dat ook enkele soorten ontbreken die elders in Nederland vaak in stinzenmilieus worden aangetroffen, o.a. *Arum italicum*, *Gagea*-soorten en *Tulipa sylvestris* (zie o.a. Jansen & Van der Ploeg 1977; Bakker & Boeve 1985).

3.2 Soortenlijst van de stinzenflora in Zuid-Limburg

In de volgende soortenlijst zijn de soorten alfabetisch gerangschikt. Van elke soort wordt vermeld:

- de wetenschappelijke naam volgens Heukels & Van Ooststroom (1977);
- de afkorting die in dit rapport gebezigd werd (in de lijst van stinzenmilieus);
- de Nederlandse naam; de asterisk boven de Nederlandse naam verwijst naar uitvoerige gegevens vermeld door Hillegers (1969b). Het betreft verspreiding in Nederland (IVON-kaartjes) en in Europa, bloeitijd, ecologie, tijd van import in Nederland (voor zover bekend) enz.
- de verspreiding van de soort in Zuid-Limburg; vroeger (vanaf 1821 redelijk bekend) en recent (tijdens het onderzoek tussen 1979 en 1981 vastgesteld).

Allium scorodoprasum L. (All. scor.) Slangelook

Door De Wever (1912) als 'niet voorkomend' vermeld. Tijdens dit onderzoek in stinzen of elders niet waargenomen. In Noord-Nederland is de soort plaatselijk een stinzenplant (Londo, mond. med.; Weeda 1978a).

Allium ursinum L. (All. urs.) Daslook*

Komt op diverse plaatsen voor in hellingbossen. In stinzenmilieus vrij zeldzaam: Kasteel Eijsden, Oost, Meerssenhoven, Emmaburg, Klooster De Beyart en St. Joseph en buitengoed dr. Poelsoord.

Allium vineale L. (All. vin.) Kraailook*

Was en is algemeen. Ook in stinzenmilieus algemeen op paden, rond boomvoeten en op kale gazons.

Anemone apennina L. (An. ap.) Blauwe anemoon

Was uit Zuid-Limburg niet bekend blijkens verspreidingskaart in Mennema c.s. (1980). Aangetroffen in het kasteelpark te Gronsveld. De soort is hier waarschijnlijk recent aangeplant.

Anemone nemorosa L. (An. nem.) Bosanemoon*

Was en is algemeen in Zuidlimburgse loofbossen (speciaal hakhout). Toch bestaat de indruk dat het aantal standplaatsen en het individuen-aantal

achteruitgaan; mogelijk als gevolg van beëindiging van de hakhoutcultuur. In stinzen algemeen; de var. alboplana (met dubbel aantal kroonbladeren) is nergens waargenomen. Op enkele plaatsen (o.a. Blankenberg, Meerssenhoven, Neuburg) vielen grootbloemige exemplaren op (var. grandiflora).

Anemone ranunculoides L. (An. ran.) Gele anemoon*

Momenteel zeldzaam in hellingbossen: Gronsveld (Savelsbos), Cadier en Keer (Oreberg), Bemelen (Metteberg) en Geulle (bos van Terhagen). Waarschijnlijk verdwenen in Maastricht (bos van Caestert, opg. De Wever 1914), de vestingwerken (Franquinet 1838) en Schin op Geul (Gronseleput). In stinzen alleen bekend van Hogeweert, door Dumoulin (1868) aldaar waargenomen en bevestigd door De Wever, en van kasteel Goedenraad.

Aquilegia vulgaris L. (Aq. vul.) Wilde akelei

Zowel oorspronkelijk als verwilderd in Zuid-Limburg (vgl. verspreidingskaart in Mennema e.a. 1980 en De Wever 1914). Aangetroffen in het kasteelpark te Gronsveld, de Beyart te Maastricht en te Mechelen; kan elders - i.v.m. de late bloei - over het hoofd gezien zijn. De standplaats in het Gerendal (Oombos), zomer 1978, kan als oorspronkelijk beschouwd worden, die aan de rand van het openbaar stort te Berg en Terblijt (zomer 1981) als adventief. Ook komt de soort voor langs de Wylrebossen.

Arum italicum Mill. (Ar. it.) Italiaanse aronskelk*

Was onbekend in Zuid-Limburg, mogelijk aanwezig in de Beyart.

Arum maculatum L. (Ar. mac.) Aronskelk

Was en is algemeen in bossen, struwelen en onder heggen. Komt in elk stinzenmilieu voor.

Asperula odorata L. (Asp. od.) Lievevrouwebedstro

In Zuid-Limburg inheems, minder algemeen dan vroeger (Dumoulin 1868, De Wever 1912-1923) maar nog op diverse plaatsen in voedselrijke loofbossen. In stinzen niet algemeen, werd door Dumoulin (1868) vermeld van Caestert en Vliek, door De Wever (1912-1923) van Neuburg (Gulpen). Komt nog voor in Meerssenhoven, Herenhuis te Mechelen, de Beyart en Vaalsbroek. In boerentuintjes (b.v. te Gronsveld, Cadier en Keer, Honthem) wordt de

soort nog gekweekt. De gewoonte om de gedroogde sterk geurende planten in de linnenkast te bewaren schijnt hier verdwenen te zijn.

Chionodoa luciliae Boiss (Chion. l.) Sneeuwroem*

Chionodoa sardensis Barr. et Sugden (Chion. s.)

Van beide soorten zijn vóór 1950 geen opgaven in Zuid-Limburg bekend; tijdens dit onderzoek slechts in enkele stinzen aangetroffen, nergens massaal of duidelijk verwilderd.

Colchicum autumnale L. (Colch. aut.) Herfsttijloos*

In Zuid-Limburg tot 1950 vrij algemeen en oorspronkelijk in hooilanden en hellingbossen; momenteel zeldzaam en beperkt tot natuureservaten (Bemelerberg, Hoefijzer, Savelsbos), voormalige hooilanden (Heugem), populierplantages (Amby-Rothem, Eys, Mechelen). Ook in enkele stinzen (Mariënwaard, Kruisdonk, Meerssenhoven en Eijckendaal) in het gebied waar Geul en Maas samenvloeien, waar deze soort vroeger algemeen was en momenteel nog steeds in de oorspronkelijke vegetatie voorkomt.

Convallaria majalis L. (Conv. m.) Lelietje-der-dalen*

In Zuid-Limburg komt de soort zowel oorspronkelijk voor als in cultuur. Bloemkleur- en bladaantalvariëteiten werden door De Wever (1912-1923) alleen in cultuur vermeld. De pluk rond 1 mei - vgl. de dialectische benaming 'meiklökskes' - was hier (en is dat plaatselijk nog) traditioneel. In Wallonië en Frankrijk is dit gebruik nog sterk in zwang. De soort is nog vrij algemeen in Zuid-Limburg maar komt zelden tot massale bloei, mogelijk als gevolg van pluk. In stinzen en in ouderwetse boerentuintjes komt hij regelmatig voor.

Cornus mas L. (Cor. mas) Gele kornoelje

Voor deze vroeg bloeiende, goed snoeibare struik met smakelijke vruchten heeft de mens een bijzonder langdurige belangstelling gekoesterd: uit archeologisch onderzoek is namelijk gebleken dat de vruchten op vrij grote schaal gegeten zijn tijdens het Mesolithicum. Consumptie der vruchten was ook het hoofddoel van de teelt rond Maastricht in het begin van de 19e eeuw. De dialectische benaming 'koonkernöl', die zowel de vrucht als de struik betreft en een verbastering zou kunnen zijn van kornoel(je), wijst onzes inziens op een oude rurale traditie (Jaspars 1979).

De drie negentiende-eeuwse Maastrichtse floristen geven als standplaatsen op 'dans les bois et les haies'. De Wever (1912-1923) kent de soort echter 'alleen aangeplant als heg of prieel, zelden wegens de vruchten'. Uit eigen waarnemingen zijn nog enkele standplaatsen bekend in heggen rond moestuinen na 1950 zoals in Itteren (weg naar Borgharen), Wahlwiller, Meerssen (Bunderstraat en oude kaplanie); recent (1981) te Mesch (aan de Voer), Gulpen (Rijksweg), Echt (Slek) en Slenaken (pastorie).

In stinzenmilieus komt de Gele kornoelje regelmatig voor: Eijsden (Kasteel Oost), Maastricht (Stadspark en Kasteel de Torentjes), Kanne (kerkhofhaag), Heer (villatuin), Houthem (kasteelboerderij), Valkenbrug (Kasteel Oost), Wijlré (Kasteel Wijlré en Cartiels), Meerssen (Tussen de Bruggen), Meerssen (Meerssenhoven), Weert (villa Weert nr. 18), Houthem (villa de Kluis), Maastricht (dr. Poelsoord). Deze opgaven betreffen - behalve die van Kasteel Oost - oude, geïsoleerde sierstruiken; in Kasteel Cortenbach te Voerendaal komen een aantal exemplaren voor die in een tunnel (z.g. berceau) geknipt zijn; van het bestaan hiervan maakte De Wever (1942) al melding. Ook elders in Nederland heeft men bijzonder fraaie constructies weten te knippen van Cornus mas (Smit-Kremer & Van der Horst 1982).

Vermoedelijk komt de soort ook regelmatig voor in oude stadstuinen (b.v. Maastricht: Nieuwenhof en Villapark). Deze milieus werden echter nauwelijks geïnventariseerd. Op grond van negentiende-eeuwse opgaven 'dans les bois', de recente standplaatsen te Gulpen, Valkenburg (opgave P. Grooten in NHM 1981 pag. 152), en Gronsveld die oorspronkelijk zijn (Jonker 1977 en 1978 - vgl. foto in de DSM-kalender 1980 pag 35) en te Schinnen in een bos (opgave W. de Veen, Echt) die mogelijk oorspronkelijk is, de opgaven van Rompaey en Delvosalle (1979), Thill (1964) en Arnolds c.s. (1977) die betrekking hebben op oorspronkelijke standplaatsen in het onmiddellijk aan Zuid-Limburg grenzende Wallonië en de syntaxonomische positie van Cornus mas in het Orchio-Cornetum Doing 1962 (vgl. Westhoff & Den Held 1975), waarvan de verspreiding in Nederland beperkt is tot het Krijtdistrict, mag gesteld worden dat de areaalgrens van deze soort door Zuid-Limburg loopt. Tot diezelfde conclusie komt ook Van der Ham in Mennema e.a. (1980) ondanks de tegenargumenten van Faassen (1978).

Sinds 1975 herleeft de belangstelling voor Cornus mas enigszins, die nu op beperkte schaal als solitaire sierstruik wordt aangeplant in tuinen (o.a. te Cadier en Keer, Gronsveld, Meerssen, Maastricht, Partij,

Valkenburg en Nuth) en als element in bermbeplanting langs (auto)wegen (o.a. te Meerssen, Heugem, Maastricht, Heerlen, Kerkrade) en sportvelden (Jekerdal Maastricht). Cornus mas werd verwilderd (?) waargenomen te Wahlwiller (1 ex. in Crataegus-haag langs de provinciale weg), te Maastricht (7 ex. aan de rand van een voormalige mergelgroeve ten zuidwesten van 'den Observant') en te Meerssen (Tussen de Bruggen).

Samenvattend: Cornus mas is in Nederland indigeeu en dus geen Nederlandse, maar wel een regionale stinzenplant volgens de opvatting van Londo & Leys (1979). De aard en het aantal standplaatsen in cultuur hebben zich in de laatste twee eeuwen gewijzigd als gevolg van een functieverhuiving: tot + 1925 in cultuur om consumptieredenen, tot + 1950 als haagelement in boerentuinhedgen, momenteel nog als sierstruik in stinzen (oude cultuur) en sinds kort (nieuwe cultuur) in tuinen en 'wilde' bermen langs wegen (Hillegers 1983). Daarnaast is Cornus mas zeldzaam op oorspronkelijke standplaatsen. Hij komt slechts op enkele standplaatsen verwilderd voor.

Corydalis bulbosa (L.) D.C. (Cor. bul.) Holwortel

Volgens Londo & Leys (1979) is de Holwortel onbekend in Limburg; in dit onderzoek werd vastgesteld dat de soort voorkomt in een verwilderde tuin in Eckelrade, waar hij door de eigenaar recent is aangeplant, en in de tuin van Kasteel Wijlré. Mogelijk komt de soort voor in Maastricht (Essers, persoonlijke mededeling) en Steijn (opgave van de pastoor van dit dorp), maar deze groeiplaatsen konden door de schrijver nog niet gecontroleerd worden. Een opgave uit Roermond blijkt betrekking te hebben op Corydalis solida (mond. meded. H.N. Leys). De dichtst bij Zuid-Limburg gelegen groeiplaats - niet vermeld op het verspreidingskaartje in Londo & Leys (1979) - ligt + 25 km ten zuidoosten van Aken (Rompaey & Delvosalle 1972).

Corydalis solida L. (Cor. sol.) Helmbloem*

In Zuid-Limburg op oorspronkelijke standplaatsen niet algemeen - vgl. verspreidingskaart in Londo & Leys (1979) - voorkomend en meest beperkt tot de hellingbossen en bosranden langs Maas en Geul. In 1981 voorkomend in het Geuller- en Bunderbos (Hussenberg, bij de watermolen, Kosen), Bakkerbos (Cadier en Keer) en Savelsbos. In Zuidlimburgse stinzenmilieus vrij algemeen, vooral in het Maas- en Geuldal: Kasteel Caestert, Oost,

Vliek, Gronsveld, Kruisdonk, Elslo, Steijn, Meerssen (Tussen de Bruggen, Proostdijpark) en Heer (Huize St. Joseph). Opvallend in deze milieus de variatie in bloemkleur (wit-bleekrose tot paars), hetgeen in oorspronkelijke standplaatsen minder het geval is. Andere Corydalissoorten (*C. ochroleuca* Koch en *C. lutea* (L.) (D.C.)) komen in Zuid-Limburg zowel gekweekt (b.v. in rotstuintjes) als verwilderd voor (kademuren van Jeker en Maas te Maastricht en kademuren van de Geul te Valkenburg; De Graaf 1984). Aan hun verspreiding in Zuid-Limburg is tijdens dit onderzoek geen aandacht besteed.

Crocus spec. (Croc. spec.) Krokus

In Nederland zijn diverse soorten uit dit geslacht in verwilderde staat bekend (Van Ooststroom & Reichgelt 1964), in Zuid-Limburg is dit niet het geval; in enkele stinzenmilieus worden *C. vernus* en *C. flavus* gecultiveerd, maar nergens is verwildering waargenomen.

Doronicum pardalianches L. (Dor. p.) Voorjaarszonnebloem

De soort wordt door Bory de Saint-Vincent (1821), Franquinet (1838), Dumoulin (1868) en De Wever (1938) opgegeven van Caestert, maar werd daar tijdens dit onderzoek niet meer aangetroffen; wel in Meerssenhoven, Strabeek en twee Maastrichtse kloostertuinen. De standplaats in het Savelsbos (Gronsveld) is als synantroop te beschouwen.

Doronicum willdenowii Rouy Basterddoronicum

Deze soort is uit vroegere literatuur niet bekend maar momenteel veel in cultuur vooral in stadstuinen; ook in talrijke stinzen, speciaal in de onmiddellijke omgeving van de behuizingen, maar nergens verwilderd.

Eranthis hyemalis (L.) Salisb. (Er. h.) Winterakoniet*

De oudste opgave van verwildering in Zuid-Limburg betreft het - inmiddels verdwenen - kasteelpark van 't Goedje te Heer bij Maastricht (Anonymus 1960). Tijdens het onderzoek slechts in enkele stinzenmilieus waargenomen: massaal in Blankenberg en Mechelen, elders (b.v. te Gronsveld) slechts enkele exemplaren en duidelijk in cultuur. In stadstuintjes komt de soort regelmatig voor. Verwilderd (?) in bos (febr. 1982) met Sneeuwkllokje en Kleine maagdenpalm op de Mosterdborg (Cadier en Keer).

Fritillaria imperialis L. (Frit. imp.) Keizerskroon

In ouderwetse boerentuintjes een regelmatig voorkomende soort; in stinzen vrij algemeen gekweekt maar nooit massaal en nergens verwilderd, ook vroeger niet.

Fritillaria meleagris L. (Frit. m) Kievitsbloem

De Wever (1912-1923) vermeldt: 'In de 16e eeuw uit Frankrijk als sierplant ingevoerd, schijnt ze thans in N. Nederland op verschillende plaatsen voor te komen. We zagen enige jaren geleden enkele verwilderde exemplaren bij de hoeve van Kasteel Cartiels bij Wittem'. Dit inmiddels achterhaalde standpunt van De Wever en botanici-tijdgenoten betrof ook andere Liliaceae en Amarylidaceae (vgl. Westhoff e.a. 1970). Overigens is de soort in het kader van dit onderzoek nergens (meer) aangetroffen.

Soorten uit het geslacht Gagea L. (Geelster)

Ondanks vlijtig speuren zijn geen der vier indigene Gagea's in Zuid-limburgse stinzenmilieus waargenomen. Voor nadere bijzonderheden wordt verwezen naar o.a. Hillegers (1969a), Stieperaere (1972), Klooster & Lanjouw (1972), Weeda (1979), De Graaf & Simons (1982).

Galanthus nivalis L. (Gal. n.) Sneeuwkllokje*

De soort is in Zuid-Limburg al lang verwilderd, maar kwam nergens massaal voor. Momenteel in haast elk stinzenmilieu aanwezig, vaak 'en masse', over honderden m² aspectbepalend in Meerssenhoven, Gasthuishof en Genhoves. Op diverse plaatsen breidt de soort zich subspontaan uit in aangrenzend bos; ook onder hagen (natuurreservaat de Bemelerberg), in het Savelsbos (Mosterdberg, hier waarschijnlijk aanplant), in de Julianagroeven (Cadier en Keer) en het bosje bij de 'Hotels' te Bemelen.

Galanthus elwesii Hook. f. Groot sneeuwkllokje

In Zuid-Limburg niet aangetroffen.

Soorten uit het geslacht Geranium L. (Ooievaarsbek)

Dumoulin (1868) geeft van één 'grootbloemige' Geraniumsoort een standplaats op in een Zuidlimburgse stins; De Wever (1912-1923) vermeldt van drie soorten diverse standplaatsen. Tijdens dit onderzoek kon vanwege de late bloei geen aandacht besteed worden aan 'grootbloemige' Geraniumsoorten.

Helleborus viridis L. (Hel. vir.) Wrangwortel

De soort wordt uitvoerig door Adema besproken in de Atlas der Nederlandse Flora (Mennema e.a. 1980). Hij concludeert dat deze oude veeartsenijsoort mogelijk alleen in het zuiden des lands indigeeen is en ten dele als stinzenplant beschouwd kan worden. Aan Adema's verspreidingskaart kan nog worden toegevoegd: na 1950 in cultuur als veeartsenijgewas in boerentuintjes te Honthem (gem. Margraten) voorjaar 1980, te Raeren (gem. Vaals) + 1965 en in het Gerendal, 1970. Een bejaarde boer uit Honthem vermeldt een ingewikkeld recept waaraan een kippe-ei en wortelfragmenten te pas komen (Hillegers & Reuten 1978) dat tot in details overeenkomt met een recept uit Zuid-Frankrijk! (Brisebarre 1978). In stinzenmilieus alleen te Meerssenhoven, daar niet in cultuur. In twee kloostertuinen werd een enkele vegetatieve pol *Helleborus* waargenomen, die niet tot de genoemde soort gerekend kon worden.

Lamium galeobdolon L.s.l. (Lam. gal.) Gele dovenetel

Lamium maculatum L. (Lam. mac.) Gevlekte dovenetel

Beide soorten waren en zijn vrij algemeen in Zuid-Limburg, de eerste in hellingbossen, de tweede aan ruige beekoevers en wegranden. Ze komen regelmatig in stinzen voor, maar ook op kerkhoven en onder wegkruisen. Hier wordt vermeld dat bontbladige vormen (vgl. Van Summeren 1946) meer schijnen voor te komen in stinzenmilieus dan op oorspronkelijke standplaatsen van de twee soorten, een verschijnsel dat zich ook voordoet bij Kleine maagdenplam.

Leucojum aestivum L. (Leuc. aest.) Zomerklokje*

Leucojum vernum L. (Leuc. ver.) Lenteklokje*

Aan de indigeniteit van de eerste soort wordt sinds het onderzoek van Mennema (1965) en 1967 niet meer getwijfeld, voor de tweede soort is dat probleem nog niet opgelost (Van Oostroom & Reichgelt 1964 en Westhoff e.a. 1970). *Leucojum aestivum* is in Zuid-Limburg niet aangetroffen. Over *Leucojum vernum* vermeldt van de vroegere Zuidlimburgse floristen alleen De Wever (1912-1923) dat deze soort wel eens uit siertuinen ontsnapt.

Momenteel is *Leuc. ver.* bekend van een drietal stinzenmilieus:

Blankenberg, massaal verwilderd, door Franse paters, die het voormalige kasteel in gebruik hadden als klooster, meegebracht tijdens het begin van deze eeuw (pers. mededeling van de lokale tuinbaas); Eijsden, in het kasteelpark bij de watermolen en in het vlak over de rijksgrens gelegen

buitengoed Ottegraven ('s Gravenvoeren, B.).

Lilium martagon L. (Lil. mar.) Turkse lelie*

Door de vroegere floristen in Zuid-Limburg niet vermeld. Van Ooststroom & Reichgelt (1964) geven een vindplaats op in de Schone Grub te Gronsveld, een bostype dat volgens Van den Broek & Diemont (1966) grote overeenkomsten vertoont met bostypen uit het Belgische Maasgebied waar de soort oorspronkelijk voorkomt (De Langhe e.a. 1967). Deze opgave in de Schone Grub is ons overigens onbekend; de soort is wel aangetroffen in één stins (Jerusalem te Limmel).

Muscari botryoides (L.) Mill. (Musc. b.) Blauwe druifjes*

Van de vroegere floristen vermeldt alleen De Wever (1912-1923): 'niet inheemsch, ook niet verwilderd'. Blijkens dit onderzoek is de situatie nog net zo: in stinzenmilieus, maar ook in dorps- en stadstuinjes komt deze soort talrijk voor, maar is overal duidelijk in cultuur. Nergens is er sprake van enige verwildering.

Narcissus pseudonarcissus L. (Narc. p.) Narcis*

Narcissus ssp. pseudonarcissus (ssp. p.) Wilde narcis

Narcissus ssp. major (Curt.) Baker (ssp. m.) Trompetnarcis

In de Nederlandse flora's worden twee ondersoorten beschreven: de ssp. major (helgeel, grootbloemig en oorspronkelijk niet-inheems) en de ssp. pseudonarcissus (lichtgeel, kleinbloemig en oorspronkelijk inheems). Het verschil tussen beide ondersoorten wordt uitvoerig besproken door Van Ooststroom & Reichgelt (1964).

In de oudste vermelding van Narc. p. door Zuidlimburgse floristen zoals Bory de Saint-Vincent (1821), Franquinet (1838) en Dumoulin (1868) wordt geen verschil gemaakt tussen beide ondersoorten. Desondanks mogen we veronderstellen dat deze auteurs de Wilde narcis bedoelen: Bory de Saint-Vincent geeft op 'dans les prés et les bois, très commun', Franquinet geeft als standplaats op 'dans les prés' zonder nadere aanduiding en suggereert hiermee een algemeen voorkomen (bij zeldzame soorten vermeldt hij een exacte standplaatsaanduiding); Dumoulin noemt 'dans les prés et les bois et cultivée dans les jardins surtout des paysans' en suggereert eveneens een algemeen voorkomen.

De standplaatsaanduidingen van deze auteurs wijzen in de richting van de Wilde narcis: ook nu nog komen in Zuid-Limburg Wilde narcissen voor in

deze drie milieus. De Trompetnarcis, die volgens Boom (1972) rond 1500 in Nederland geïntroduceerd was, kon zich om diverse redenen pas na $\pm$ 1850 vestigen en uitbreiden in Zuid-Limburg. Dit proces gebeurde niet vanuit boerentuinen, maar vermoedelijk vanuit landhuizen (De Wever 1930). De oude flora's hebben betrekking op wilde of duidelijk verwilderde soorten; gezien het jaar van publikatie (1821 en 1838) moeten hun opgaven duiden op de Wilde narcis. Tenslotte geeft Dumoulin als Nederlands synoniem 'Gemeene narcis' (d.w.z. de 'gewone' narcis ter onderscheid van *N. poeticus*, die hij noemt van een tweetal stinzenmilieus als zijnde verwilderd) en als Frans synoniem 'Narcisse des prés', een standplaatsaanduiding die past bij de Wilde narcis.

Even na 1900 komt de Wilde narcis op diverse plaatsen in weilanden voor: bejaarde zegslieden uit Eijsden en Honthem verklaarden dat rond 1910 'Pieloezen' of 'Tèloezen' (vgl. de Nederlandse tijlozen; Beyerink 1957) nog op diverse plaatsen voorkwamen in 'slechte' weilanden en boomgaarden. Deze Wilde narcis werd door het vee gemeden en door kinderen geplukt of door volwassenen uitgestoken en overgeplaatst naar hun (boeren)tuintjes. Tot 1980 kwamen nog enkele Wilde narcissen voor in een oude hoogstamboomgaard in Honthem en in een der nabijgelegen boederijtuintjes.

Momenteel is de Wilde narcis nergens in Zuidlimburgse weilanden meer oorspronkelijk. De standplaats in een weilandje voor de boswachterswoning in het Gerendal en in het natuureservaat de Berghofwei zijn vermoedelijk synantroop (Boonen & Martens 1971). Dit stinzenplantenonderzoek leverde echter een verrassend aantal 'nieuwe' standplaatsen op in stinzenmilieus, vooral in het Maas- en Geuldal ten noordwesten van Maastricht, waar de Wilde narcis tot 1978 nog oorspronkelijk voorkwam, niet alleen in hooilanden maar ook in hakhoutbosjes (Stevens 1961, Beek 1973, eigen waarnemingen).

In de stinzenmilieus waar ssp. p. tijdens dit onderzoek aangetroffen werden m.n. Kruisdonk, Bethlehem, dr. Poelsoord, Severen, Tussen de Bruggen, Strabeek, Eyll en Teuven, komt echter ook de ssp. m. voor. Bepaalde exemplaren leveren hier determinatieproblemen op; bastaardering lijkt een voor de hand liggende verklaring. Uitsluitend bastaardpopulaties (?) en als ssp. m. herkenbare populaties werden aangetroffen in Eijsden, Franciscusoord, Rijckholt, Wylré en Vaalsbroek. De ssp. m. komt in stinzenmilieus zeer algemeen voor en verwildert op talrijke plaatsen.

Standplaatsen in (hakhout)bosjes waren al bekend in de vorige eeuw.

Ook nu nog - in elk geval na 1950 - komt (kwam) de Wilde narcis voor in het (de) St. Jansbos, Valkenburg (De Graaf 1981); Grote Bos, Slenaken; Grensbosjes, Slenaken; Kruisbos, Bissen; Bosje bij Kasteel Teuven (B); Bos bij Kasteel Altenbroek; Kannerbos, Maastricht; Savelsbos (Van den Broek & Diemont 1966); Doort, Echt (synantroop? opg. W. de Veen, Echt); Bosje bij Limmel (Beek 1973); Bosje achter Mariënwaard. Opvallend is dat de soort, blijkens eigen waarnemingen en literatuuropgave (Beek 1973) hier vrijwel nooit bloeit. De situatie bij Bissen en Teuven is analoog aan die welke door Beyerink (1957) beschreven is in Drenthe: binnen een gebied ter grootte van 1 ha, komt de Wilde narcis voor op een oorspronkelijke standplaats, in een gecultiveerde (boerentuintje) en in een verwilderde situatie (in Bissen in de wegberm, grenzend aan de boerentuin; in Teuven in het aangrenzende kasteelpark).

Op grond van deze gegevens is het duidelijk dat de Wilde narcis in Zuid-Limburg oorspronkelijk voorkwam in weilanden en hakhoutbosjes vanwaar hij regelmatig geplukt werd of uitgestoken en overgebracht naar boerentuinen en landhuizen (stinzen), zich daar handhaafde, uitbreidde en waarschijnlijk bastaardeerde met de Trompetnarcis. Dit laatste gebeurde vooral in stinzenmilieus. Door de vanaf $\pm$ 1910 toegepaste 'verbetering' van hooilanden liep het aantal standplaatsen in deze milieus steeds meer terug en is de Wilde narcis er verdwenen, terwijl de standplaatsen in hakhoutbosjes zich tot nog toe plaatselijk konden handhaven, ofschoon ook hier de soort achteruit schijnt te gaan.

Rond 1950 verdwenen in de Drentse beekdalen de wilde populaties en resteerden de populaties in boerentuintjes (Beyerink 1957). Dit verschijnsel doet zich momenteel in Zuid-Limburg voor, al is de situatie daar enigszins gecompliceerder. Straks gebeurt hetzelfde in het aan Zuid-Limburg grenzende België. Daar komt de Wilde narcis plaatselijk nog algemeen voor, wordt massaal geplukt (in de Paastijd te koop aangeboden op de Luikse markt), uitgestoken en overgeplant in tuinen of parken.

Ornithogalum nutans L. Knikkende vogelmelk*

Niet uit Zuid-Limburg bekend.

Ornithogalum umbellatum L. (Orn. um.) Gewone vogelmelk*

Algemeen in Zuid-Limburg, niet alleen in stinzenmilieus, maar ook op andere standplaatsen zoals kalkgraslanden (Wrackelberg), boomgaarden (Itteren) en holle wegen (Bemelen). Door Gadella & Van Raamsdonk (1979)

is binnen Orn. um. s.l. een tot dan onbekende Ornithogalum divergens Bor. herkend, die mogelijk uitsluitend als lokale stinzenplant in Nederland zou voorkomen. Tijdens dit onderzoek is niet gelet op de verschillen tussen Orn. um. s.s. en Orn. divergens Bor. De Wever (1912-1923) vermeldt 'vrij' algemeen in zandig en kalkhoudend bouwland. Momenteel komt Orn. um. (alsook andere Liliaceae zoals Gagea arvensis, Lilium bulbiferum, Muscari comosum en Tulipa sylvestris die ook uit roggeakkers vermeld werden) daar niet meer voor.

Polygonum bistorta L. (Polyg. bis.) Adderwortel*

Was (o.a. volgens De Wever 1912-1923) in Zuid-Limburg vrij algemeen in de rivierendalen en ontbrak in het N.O. De huidige verspreiding is onvoldoende bekend. In stinzenmilieus in elk geval zeldzaam, alleen in Severen, Elslo en de Beyart. Van een cultuur in tuinen zijn geen waarnemingen bekend.

Polygonum sachalinense F.W. Schmidt. Sachalinse duizendknoop

Niet uit literatuur bekend als verwilderde soort. Momenteel slechts in enkele stinzenmilieus min of meer verwilderd: Oost en Blankenberg. Adventief (?) op het plateau van de St. Pietersberg.

Primula elatior (L.) Hill (Prim. el.) Slanke sleutelbloem

Primula veris L. (Prim. ve.) Echte sleutelbloem

Primula vulgaris Huds (Prim. vu.) Stengelloze sleutelbloem

De eerste twee soorten waren voor 1950 algemeen in Zuid-Limburg; momenteel kan Prim. el. als vrij zeldzaam en Prim. ve. als zeldzaam beschouwd worden op wilde standplaatsen.

In stinzenmilieus is Prim. el. een regelmatige verschijning op grazige, vochtige plaatsen. Prim. ve. is beperkt tot twee stinzenmilieus in het Maasdal. In boerentuintjes (en in enkele Maastrichtse stadstuintjes) kon men tot vrij kort Prim. el. regelmatig aantreffen. Bij navraag bleek een deel hiervan nog uit wilde standplaatsen te stammen. Beyerink (1957) vermeldt dit verschijnsel van Prim. vu. uit Drenthe.

Prim. vu., nooit in Zuid-Limburg opgegeven van wilde of verwilderde standplaatsen, komt in zijn wilde vorm (geel en enkelbloemig) alleen voor in de Beyart; als cultuurvariëteit (oranje-bruin met dubbele bloemen) die onder de dialectnaam 'rekelkes' (= aurikel) bekend staan, veel in

boerentuintjes en in enkele stinzenmilieus. Verwildering werd nergens geconstateerd.

Pulmonaria officinalis L. (Pulm. o.) Breed longkruid*

Pulmonaria rubra Schott (Pulm. r.)

Alleen in de zuidoosthoek van Zuid-Limburg zou Pulm. o. oorspronkelijk zijn (Van Ooststroom & Reichgelt 1964) en tevens hier als glauconiet-indicator beschouwd kunnen worden. Standplaatsen in stinzenmilieus zijn al van voor 1850 bekend; momenteel is Pulm. o. hier niet algemeen. Nergens komt de soort massaal voor. Pulm. r. werd alleen aangetroffen in de Beyart in gecultiveerde omstandigheden.

Saxifraga granulata L. (Sax. gran.) Knolsteenbreek

Voor 1950 was Sax. gran. een algemeen voorkomende soort in diverse graslandgemeenschappen (Franquinet 1838, Dumoulin 1868, De Wever 1912-1923). Blijkens eigen waarnemingen kwam deze soort tot + 1970 nog op diverse plaatsen - soms massaal - voor in vochtige graslanden rond Meerssen (Meerssenerbroek, Geulhemmerbroek, Waterval, Pasweg, Elslo). Momenteel is hij hier verdwenen, alleen in de Pasweg kwamen in 1981 nog enkele exemplaren voor. Ook in droge graslanden is de achteruitgang onrustbarend; momenteel is Sax gran. verdwenen uit de kalkgraslanden van de Schiepersberg (opgave: Van Haperen 1972), de Mosterdberg (opgave: Diemont & Van de Ven 1953) en de Hiereberg (mond. med. L. Hutjens, Cadier en Keer), maar komt nog voor op dergelijke standplaatsen in Slenaken, St. Geertruid en St. Pieter. In 1981 overtrof het aantal standplaatsen op grazige plekken in stinzenmilieus (Severen, dr. Poelsoord, Vaashartelt, Providentie, de Schark en de Schaelsberg bij de Kluis te Valkenburg) dat in natuurlijke milieus. Wanneer deze ontwikkeling doorzet zal Sax. gran. zich gaan beperken tot enkele stinzenmilieus in het Maasdal, zodat die milieus dan als refugia voor de soort kunnen worden opgevat.

De var. plena (Haarlems klokkenspel) was De Wever (1912-1923) bekend, maar werd door hem niet van Zuid-Limburg opgegeven. Tijdens dit onderzoek werd deze variëteit nergens aangetroffen.

Scilla-soorten

Scilla bifolia L. (Sc. bif.) Sterhyacint

Scilla siberica Andrews (Sc. sib.) Oosterse sterhyacint

Scilla non-scripta (L.) Hoffm. & Link (Sc. n.s.) Wilde hyacint

Scilla italica L. (Sc. it.)

Scilla hispanica Mill. (Sc. hisp.)

Vóór 1950 wordt alleen Sc. n.s. opgegeven als verwilderd, o.a. in het bos van Caestert, de Maastrichtse 'Werken' (in onbruik geraakte vestingwerken; Bory de Saint-Vincent 1821) en in het Ravensbos bij Valkenburg (Franquinet 1838, Dumoulin 1868, De Wever 1912-1923). De opgave van Sc. bif. door Van Ooststroom & Reichgelt (1964) in hetzelfde bos berust waarschijnlijk op een verwisseling met Sc. n.s.

In de stinzenmilieus van Zuid-Limburg zijn Scilla-soorten niet algemeen:

Sc. bif.: Kruisdonk, Beyart en Goedenraad

Sc. sib.: o.a. Kruisdonk, Meerссенhoven

Sc. n.s.: Beyart

Sc. it. : Kruisdonk

Sc. hisp.: Eijsden, Jerusalem, Kruisdonk, Vliek en enkele kloostertuinen. In boerentuintjes ontbreken Scilla-soorten; in stadstuinen (Villapark, Maastricht) komt vrij vaak Sc. hisp. voor. Volgens J. Cortenraad (pers. meded.) komt deze soort ook verwilderd voor in een hakhoutbosje bij Berg en Terblijt.

Tulipa sylvestris L. (Tul. sylv.) Bostulp*

Met de opmerking 'al sinds een eeuw verdwenen' doelt De Wever (1912-1923) waarschijnlijk op een opgave van Lejeune (1811) die Tul. sylv. vermeldt van de 'Werken' in Maastricht. Op het verspreidingskaartje in Londo & Leys (1979) wordt een standplaats bij Eijsden opgegeven; deze is ons onbekend. Tijdens dit onderzoek is de aanwezigheid van Tul. sylv. in Zuid-Limburg nergens (meer) vastgesteld. De standplaats in een roggeakker bij Weert (Van Ooststroom & Reichgelt 1964) is verdwenen. Voor zover bekend is de groeiplaats bij Vierlingsbeek in een weiland (pers. meded. M. Essers) het dichtst bij Zuid-Limburg gelegen.

Vinca minor L. (Vin. min.) Kleine maagdenpalm*

Nog algemeen in Zuid-Limburg op oorspronkelijke standplaatsen in hellingbossen; ook langs holle wegen (b.v. te Honthem). In stinzenmilieus algemeen, vooral in kloostertuinen. Ook op kerkhoven op de graven en zelfs aan de voet van wegkruisen (b.v. Gronsveld, Cadier en Keer). Enkele keren zijn variëteiten met bonte bladeren (wit streeppatroon) en afwijkende bloemkleuren (witte randen) gesignaleerd in stinzenmilieus. Ook De Wever (1912-1923) maakte hiervan al melding.

Viola odorata L. (Viol. o.) Maarts viooltje

Nog algemeen in Zuid-Limburg zowel aan de voet van hellingbossen, langs holle wegen, onder heggen e.d. Algemeen, ook in stinzenmilieus, niet alleen verwilderd of oorspronkelijk, maar ook duidelijk in cultuur (in perken of borders). Eveneens onder moestuinheggen, soms vrijgehouden van 'onkruid', vooral in ouderwetse boerentuintjes (b.v. te Elslo en Meerssen). Witbloemige vormen zijn vrijwel uitsluitend in stinzenmilieus aangetroffen.

3.3 Resultaten van historisch onderzoek

Aanvankelijk werd o.a. door Duursma in 1939 (geciteerd door Jansen & Van der Ploeg 1977) verondersteld dat stinzenplanten of een aantal hiervan al zeer vroeg, d.w.z. nog tijdens de middeleeuwen, in de Friese stinzen zouden zijn geïmporteerd. Als mogelijke importeurs noemt Duursma monniken, kruisvaarders of familieleden van Friese landjonkers, afkomstig uit Zuid-Duitsland.

Ook Doing (1962), Hillegers (1969b), Van der Ploeg (1972), Jansen & Van der Ploeg (1977) hebben de onhoudbaarheid van deze theorieën aangetoond. Daarbij is gewezen op de samenhang tussen het voorkomen van stinzenplanten en de veranderingen in tuinarchitectuur die plaatsvonden in de late 18e eeuw onder invloed van de romantiek. Pas vanaf die tijd ontstaan de Nederlandse kasteeltuinen of parken met gazons, asymmetrische waterpartijen en wegen, kunstmatige terreinverhogingen, geïsoleerde boomgroepen e.d. die mogelijkheden bieden voor 'wild-gardening', waardoor vestiging en uitbreiding van de stinzenflora mogelijk werd. De verschillen tussen deze zogenaamde Engelse landschapsstijl en de daaraan voorafgaande Franse tuinarchitectuur met haar arbeidsintensieve, streng

geometrisch aangelegde paden, hagen en lanen worden uitvoerig besproken door Nieuwenhuis (1981). Deze 'Franse' tuinen bieden nauwelijks mogelijkheden voor vestiging en uitbreiding van de stinzenflora.

Uit bestudering van gedetailleerde topografische kaarten uit de periode 1803-1807 (Tranchot-kaarten 1:25.000) blijkt dat alle kasteelpark-tuinen in Zuid-Limburg een Franse architectuur bezaten. Ook uit de aquarellen van Van Gulpen, vervaardigd rond 1850 (vgl. Timmers 1978) en andere afbeeldingen van Zuidlimburgse kastelen met hun directe omgeving (De Win 1975) blijkt dat rond 1850 de meeste stinzen in Zuid-Limburg een Franse architectuur bezaten.

Hoewel de eerste Engelse tuin al in 1761 aangelegd werd te Vaals (Ruigt 1981), is de omschakeling van Frans naar Engels voor de meeste stinzen pas rond 1900 een feit. Dit valt af te leiden uit onderzoek aan kaartmateriaal uit het begin van deze eeuw, uit globale leeftijds-schattingen van bomen of boomgroepen en uit inlichtingen van tuinlieden of omwonenden van stinzen. Momenteel vertoont slechts een handvol stinzen nog sporen van een Franse aanleg (Meerssenhoven, Eijsden, Goedenraad, Neercanne en Vliek).

Het komt er dus op neer dat fundamentele wijzigingen in de tuinarchitectuur, die van belang zijn voor het moment dat stinzenplanten verschijnen, in Zuid-Limburg hebben plaatsgevonden in de tweede helft van de vorige eeuw. Dit moment ligt dan minstens vijftig jaar later dan in het noorden en westen van Nederland.

Onlangs hebben Overmars en Woerdeman (1983) de historische aspecten van de stinzenflora nader onderzocht waarbij historische tuin- of tuinierboeken vanaf de 16e eeuw als bronnen benut werden. Uit deze interessante studie blijkt o.a. dat het vroegere assortiment aan gekweekte soorten niet alleen exotische soorten omvatte, maar ook de nu als stinzenplanten beschouwde soorten en zelfs gewone of minder gewone inheemse soorten als Madeliefje (*Bellis perennis*), Gele lis (*Iris pseudacorus*) en Betonie (*Stachys officinalis*). Voorts blijkt dat de verzorging van het aangeplante assortiment aanvankelijk zeer intensief was, met name in de periode van de Franse tuinarchitectuur, later afnam om tijdens deze eeuw tot bijna nul gereduceerd te worden. Als gevolg van dit steeds extensievere beheer treedt een natuurlijke selectie op binnen het assortiment van gekweekte soorten. Het restant dat zich heeft gehandhaafd, maakt nu aanspraak op de term stinzenplant.

Zeer onlangs is het boek 'Stinzenplanten' (Bakker & Boeve 1985)

verschenen. Hierin wordt o.a. veel aandacht besteed aan de historische aspecten betreffende stinzenplanten en buitenplaatsen.

4 SAMENVATTING

In floristisch en vegetatiekundig opzicht is Zuid-Limburg een van de best onderzochte gebieden van Nederland. Niet of nauwelijks onderzocht waren de in dit gebied gelegen stinzenmilieus (parktuinen rond kastelen, kloosters, landhuizen e.d.) waarvan er $\pm$ 80 tijdens het voorjaar van 1979 t/m 1982 geïntervarieerd zijn op de door Jansen & Van der Ploeg (1977) en Londo & Leys (1979) vermelde stinzenplanten.

De resultaten van deze studie kunnen in de volgende punten worden samengevat:

- ** Zuid-Limburg blijkt bijzonder rijk te zijn aan stinzenmilieus; hun dichtheid is minstens zo groot als in Friesland. Vrijwel alle Zuidlimburgse stinzenmilieus liggen in beek- of rivierdalen, de concentratie ervan is vooral hoog in het Maasdal en het Geuldal tot Gulpen. Een groot aantal stinzenmilieus betreft (voormalige) kloosterparken. Zelfs de onmiddellijke omgeving van wegwijken, die in Zuid-Limburg zeer talrijk zijn, kunnen als een mini-stinzenmilieu worden opgevat.
- ** In de onderzochte stinzen komen vrijwel alle door Van der Ploeg (1953) als stinzenplanten beschouwde soorten voor. Van deze groep soorten komt het merendeel echter ook voor op oorspronkelijke (natuurlijke) standplaatsen en zijn derhalve in Zuid-Limburg niet als stinzenplant op te vatten. Van de door Londo & Leys (1979) genoemde stinzenplanten komt 66% in Zuidlimburgse stinzenmilieus voor. De niet-voorkomende soorten blijken voornamelijk neofyten te zijn die ook elders in Nederland als stinzenplant slechts van lokale betekenis zijn.
- ** De geïntervarieerde soorten zijn in een aantal categorieën verdeeld met betrekking tot hun voorkomen binnen en/of buiten stinzenmilieus in Zuid-Limburg. Op grond hiervan zijn 21 taxa als stinzenplanten in het betrokken gebied op te vatten; deze zijn in hun verspreiding aldaar voornamelijk of uitsluitend beperkt tot stinzenmilieus.
- ** Het (vaak talrijk) voorkomen van een aantal soorten in natuurlijke milieus in Zuid-Limburg die elders in ons land vooral of uitsluitend

tot stinzenmilieus beperkt zijn, wijst op het bijzondere en gevarieerde milieu in Zuid-Limburg.

- ** Uit historisch onderzoek blijkt dat de vestiging van stinzenplanten pas na + 1850 kon geschieden. Vóór die tijd bezaten de meeste stinzen nog een een 'Franse' architectuur, waarvan het milieu ongeschikt lijkt voor vestiging of instandhouding van stinzenplanten. De omschakeling van de Franse naar de Engelse tuinarchitectuur, waardoor het milieu wel geschikt werd voor vestiging en uitbreiding van stinzenplanten, valt tenminste een halve eeuw later dan in het noorden of westen van Nederland.
- ** Ook op grond van het feit dat slechts een viertal stinzen in Zuid-Limburg m.n. Meerссенhoven, Kruisdonk, Blankenberg en Gronsvelt zich in massaliteit van bloei en diversiteit aan stinzenplanten kan meten met Friese voorbeelden, mag voorzichtig gesteld worden dat de ontwikkeling van de stinzenflora zich ten onzent in een 'statu nascendi' bevindt.
- ** Van vier typische stinzenplanten, namelijk *Cornus mas*, *Corydalis solida*, *Narcissus pseudonarcissus* ssp. *pseudonarcissus* en *Saxifraga granulata* is zowel de vroegere als de recente verspreiding in Zuid-Limburg uitvoerig bestudeerd; het resultaat hiervan demonstreert de complexiteit van het verspreidingspatroon in ruimte en tijd en toont aan dat elke soort zijn eigen 'verleden, heden en toekomst' heeft.

LITERATUUR

- Anonymus 1960. Verslag van de Maandvergadering Natuurhist.
Maandbl. 49. p. 27-34.
- Arnolds, E. e.a. 1977. Florzê. Publikaties van het Natuurhistorisch
Genootschap in Limburg. Reeks XXVII afl. 1. Maastricht.
- Bakker, P. & E. Boeve 1985. Stinzenplanten. Natuurmonumenten,
's-Graveland/Terra, Zutphen. 168 p.
- Beek, M.A. 1973. *Narcissus pseudonarcissus* L. Doctoraal verslag
Landbouwhogeschool Wageningen.
- Beyerink, W. 1957. De vroegbloeiende tijlozen. *De Levende Natuur* 60.
p. 283-288.
- Boom, B.K. 1972. *Nederlandse Dendrologie*. Wageningen.
- Boonen, F. & H. Martens 1971. Een vergelijkend onderzoek naar de vegetatie
op de Berghofweide. Doctoraal verslag K.U. Nijmegen.
- Bory de Saint-Vincent 1821. *Voyage souterrain, ou description du Plateau
de Saint-Pierre de Maestricht et de ses vastes cryptes*. Paris.
- Botke, J. 1932. *De gritenij Dantumadeel*. Dokkum.
- Brisebarre, A.M. 1978. *Les bergers des Cevennes*. Paris.
- Broek, J.J.M. van den & W.H. Diemont 1966. *Het Savelsbos, bosgezelschap
en bodem*. Wageningen.
- Cremers, J. 1916. Uittreksel uit een nieuwjaarsbrief.
Natuurhist. Maandbl. 5. p. 1-4.
- Diemont, W.H. & J.H.M. van de Ven 1953. De kalkgraslanden van
Zuid-Limburg. A. De phanerogamen. *Publ. Natuurh. Gem. Limburg* VI:
3-20.
- Doing, H. 1962. De buitenplaatsen langs de binnenduinrand van Noord- en
Zuid-Holland. *Natuur en Landschap* p. 261-281.
- Duhme, F. 1971. Der Schlosspark in Herten (Westfalen). *Abhandlungen aus
dem Landesmuseum für Naturkunde zu Münster in Westfalen*. 33 Jahrg.
Heft 3.
- Duiven, J.M. 1966. *Geranium phaem* L. als stinseplant.
Gorteria 3. p. 4.
- Dumoulin, L.J.G. 1868. *Guide du botaniste dans les environs de
Maestricht*. Maastricht.
- Faassen, A.H.J. 1978. Is de Gele kornoelje echt wild in Zuid-Limburg?
Natuurhist. Maandbl. 67. p. 3-5.

- Franquinet, J.L. 1838. Flore des environs de Maestricht. Manuscript.
Bibl. Natuurhist. Museum. Maastricht.
- Gadella, Th.W.J. & L.W.D. van Raamsdonk 1979. *Ornithogalum umbellatum* L. en *O. divergens* Bor. in Nederland. *Gorteria* 9. p. 273-277.
- Graaf, D.Th. de 1981. Uit de flora van Limburg. *Natuurhist. Maandbl.* 70. p. 194-195.
- Graaf, D.Th. de 1984. De Geelwitte helmbloem ingeburgerd?
Natuurhistorisch Maandblad 73, 12: 219-225.
- Graaf, D.Th. de & W. Simons 1980. De akkergeelster (*Gagea villosa* (Bieb) Duby) weer in Zuid-Limburg gevonden. *Natuurhist. Maandbl.* 69. p. 137.
- Gregoire, L. 1960. De verdwijnende flora van de St. Pietersberg.
Natuurhist. Maandbl. 49. p. 149-152.
- Haperen, A. van 1972. Het Schiepersbergkompleks en zijn kalkgraslanden.
Doctoraalverslag Rijksuniversiteit Utrecht.
- Hegi, G. 1907-1965. *Illustrierte Flora von Mittel-Europa*. München.
- Hillegers, H.P.M. 1969a. Zijn *Gagea lutea* (L.) Ker-Gawl. en *Gagea spathacea* (Hayne) Salisb. in N.O. Nederland als stinseplanten te beschouwen? *Gorteria* 4. p. 161-165.
- Hillegers, H.P.M. 1969b. De Stinseflora van Nederland, het N.O. in het bijzonder. Rapport RIN, Zeist.
- Hillegers, H.P.M. 1983. De Gele kornoelje (*Cornus mas* L.) als stinseplant in Zuid-Limburg. *Natuurhist. Maandbl.* 72(10/11). p. 241-245.
- Hillegers, H.P.M. & B. Reuten 1978. Het Mergellandschaap. *Natuurh. Maandblad* 67: 121-140.
- Jansen, M.T., H.N. Leys & J.J.F.E. de Wilde 1968. Stinseflora in de Bommelerwaard. *Gorteria* 4. p. 12-15.
- Jansen, M.T. & D.T.E. van der Ploeg 1977. Stinzeplanten in Nederland.
Wetensch. Meded. KNNV 122. Hoogwoud.
- Jaspars, G. 1979. Groëselder Diksjeñer. Gronsveld.
- Jonker, F.P. 1977. Is de Gele kornoelje wild in Zuid-Limburg? *Natuurhist. Maandbl.* 66. p. 150-151.
- Jonker, F.P. 1978. Nogmaals *Cornus mas*. *Natuurhist. Maandbl.* 67. p. 60-62.
- Klooster, W.P. ten & H. Lanjouw 1972. *Gagea lutea* (L.) Ker-Gawl. en *Gagea spathacea* (Hayne) Salisb. in Drente. *Gorteria* 6, 5: 80-86.
- Kuhn, K. 1937. *Die Pflanzengesellschaften in Neckargebiet der Schwäbischen Alb*. Ohringen, 340 p.

- Langhe, J.E. de c.s. 1967. Nouvelle Flore de la Belgique, du Grand-Duché de Luxembourg, du Nord de la France et des régions voisines. Liège.
- Lejeune, A.L.S. 1811. Flore des environs de Spa. I. Liège.
- Londo, G. 1969. Enige opmerkingen betreffende *Gagea lutea* en het begrip stinseplant. *Gorteria* 4. p. 191-198.
- Londo, G. & H.N. Leys 1979. Stinseplanten en de Nederlandse flora. *Gorteria* 9. p. 247-257.
- Luiken, R. 1957. Een kijkje over de grens en enige bijzonderheden. *De Zwerver* 17. p. 17-23.
- Mennema, J. 1965. De verspreiding van *Leucojum aestivum* L. in Nederland en België. *Gorteria* 2. p. 121-128.
- Mennema, J. 1967. Korte mededeling *Leucojum aestivum* L. *Gorteria* 3, 4: 60.
- Mennema, J., A.J. Quené-Boterbrood & C.L. Plate 1980. Atlas van de Nederlandse Flora I. Amsterdam.
- Nieuwenhuis, H. 1981. Stijltuinen. Zwolle.
- Ooststroom, S.J. van & Th.J. Reichgelt 1964. Liliaceae. *Flora Neerlandica* 1(6) p. 97-146. Amsterdam.
- Overmars, W. & T. Woerdeman 1983. Stinseplanten; een historische invalshoek. *Groen* 4. p. 123-130.
- Ploeg, D.T.E. van der 1953. Stinseflora. *De Levende Natuur* 56. p. 108-115 en 129-135.
- Ploeg, D.T.E. van der 1969. Vindplaatsen van stinseplanten in Friesland. *Gorteria* 4. p. 203-208.
- Ploeg, D.T.E. van der 1972. Stinzeplanten yn Fryslân. Leeuwarden.
- Rijksinstituut voor Natuurbeheer 1979. Levensgemeenschappen. Natuurbeheer in Nederland. Pudoc. Wageningen.
- Rompay, E. van & L. Delvosalle 1972. Atlas van de Belgische en Luxemburgse Flora. Brussel.
- Ruigt, A.J.G. 1981. Het huis Vaalsbroek. *Limburgs Landschap* 33. p. 24-27.
- Schaik, D.C. van 1938. De Sint Pietersberg. Maastricht.
- Sluiter, J.E. & P.F. van Heerdt 1964. Flora en Fauna van het gebied van Caestert. Publicatie der wetenschappelijke Belgisch-Nederlandse Commissie ter bescherming van de St. Pietersberg. Den Haag.
- Smit-Kremer, K. de & A.J. van der Horst 1982. Tuinen in Nederland. Zutphen.
- Stevens 1961. Maandverslag Vergadering Natuurhistorisch Maandblad p.34.

- Stieperaere, H. de 1972. *Gagea lutea* (L.) Ker-Gawl. te Hertsberge (prov. West-Vlaanderen, België). *Gorteria* 6. p. 24-27.
- Summeren, P.N. van 1946. Eenige kleur- en vormafwijkingen bij de Gevlekte en Witte dovenetel. *Natuurhist. Maandbl.* 35. p. 61-63.
- Thill, A. 1964. *La Flore et la Végétation au Parc National de Lesse et Lomme*. Monographie nr. 5 Ardenne et Gaume. Bruxelles.
- Timmers, J.J.M. 1978. In het voetspoor van Ph.G.J. van Gulpen 1792-1862. uitg. D.S.M. (D.S.M.-Kalender 1978) Heerlen.
- Tranchot-kaarten 1803-1806. Topografische kaarten Schaal 1:25.000. Diverse bladen. Herdruk door het 'Landmessungsamt Nordrhein-Westfalen. Bibl. *Natuurhist. Museum Maastricht*.
- Vemer, C.J. 1966. Zuid-Limburg, land vol kastelen. Maastricht.
- Voo, E.E. van der 1966. Een aanvullende mededeling betreffende *Geranium phaeum* L. *Gorteria* 3. p. 89-90.
- Weeda, E.J. 1970. Over de groeiplaatsen van *Pulmonaria officinalis* L. en *Gagea lutea* (L.) Ker-Gawl. in Bekendelle. *Gorteria* 5. p. 90-92.
- Weeda, E.J. 1978a. *Allium scorodoprasum*. *Gorteria* 9. p. 47.
- Weeda, E.J. 1978b. *Sambucus canadensis* en andere bes-dragende sierstruiken verwilderd. *Gorteria* 9. p. 67.
- Weeda, E.J. 1979. Voorkomen en standplaatsen van *Gagea lutea* (L.). Ker-Gawl. in Nederland. *Gorteria* 9. p. 257-270.
- Westhoff, V. & A. den Held 1975. *Plantengemeenschappen in Nederland*. Zutphen.
- Westhoff, V., P.A. Bakker, C.G. van Leeuwen & E.E. van der Voo 1970. *Wilde planten*. Deel I.
- Wever, A. de 1912-1923. Lijst van wildgroeiende en eenige gekweekte planten in Zuid-Limburg. gepubliceerd in de jaarboeken II t/m XI *Natuurh. Gen. Limburg*.
- Wever, A. de 1930. *Aconitum vulparia* Rch. *Natuurhist. Maandbl.* 19. p.65.
- Wever, A. de 1930. *Narcissus pseudonarcissus*. *Natuurhist. Maandbl.* 19. p. 44-45.
- Wever, A. de 1934. *Helleborus viridis* L. *Natuurhist. Maandbl.* 23 p. 99-101.
- Wever, A. de 1938. *Planten van den Sint Pietersberg*: D.C. van Schaik De Sint Pietersberg. p. 187-257. Maastricht.
- Wever, A. de 1942. De Natuur in, Taai boomleven en zeldzame boomen. *Natuurhist. Maandbl.* 31. p. 17-25.

- Willems, J.H. & F.C. Blanckenborg 1975. Kalkgraslandvegetatie van de St. Pietersberg ten Z. van Maastricht. Publ. Natuurhist. Genootsch. Limburg XXV (1).
- Win, J.Th.H. de 1975. Kastelen in Limburg. Hoensbroek.

Bijlage: Lijst van stinzenmilieus in Zuid-Limburg

In de volgende lijst worden de soorten vermeld die in Zuidlimburgse stinzenmilieus zijn aangetroffen. Het gaat hierbij om de soorten die in Nederland, hetzij lokaal hetzij landelijk, als stinzenplant bekend staan en worden vermeld door Jansen & Van der Ploeg (1977) en door Londo & Leys (1979).

Per stinzenmilieu worden vermeld:

- een volgnummer dat overeenkomt met zijn geografische ligging op kaart 1-5;
- een aanduiding van de aard van het stinzenmilieu (kasteel, buitenplaats, klooster, landgoed e.d.);
- de naam van het stinzenmilieu;
- de alfabetisch gerangschikte lijst van de aanwezige soorten.
De soorten worden vermeld in afgekorte vorm; zowel de afkortingen als de volledige naam komen voor in de totale soortenlijst;
- een globale aanduiding van het aantal individuen per soort of het aantal m^2 dat de soort beslaat;
- een letterafkorting met de volgende betekenis:

cultivar = cultuurvariëteit

fl. = bloeiend exemplaar

kn. = exemplaar in knop

p. = pol

veg. = vegetatief exemplaar

- een korte karakteristiek van het stinzenmilieu met vermelding van bijzondere of opvallende soorten.

A. Stinzenmilieus in het Maasdal ten zuiden van Maastricht (zie kaart 2)

1. Kasteel Eijsden, Eijsden: All. urs. (± 100 fl.), All. vin. (± 10 p.), (± 200 fl.), Gal. n. (± 1000 p.), Leuc. ver. (10 fl. bij de molen), Narc. p. ssp. m. (± 20 p.), mogelijk ook ssp. p. (enkele ex., uitsl. veg.) ook andere Narc.-cultivars, Orn. um. (± 100 p.) en Sc. hisp. (enkele p.) Fraai, oud en statig kasteelpark in Engelse en Franse stijl. Interessant door de aanwezigheid van Daslook, Lenteklokje en mogelijk de Wilde narcis.
2. Kasteel Oost, Eijsden: All. urs. (4 p.), Chion. l. (± 10 fl.), Corn. mas (1 ex. struik), Gal. n. (± 50 p.), Narc. pseudon. ssp. major (± 10 p.), Orn. um. (1 p.) Polyg. sa. (± 5 m²). Deze soorten zijn rond 1970 door de huidige eigenaar in de windsingel langs de voormalige slotgracht aangeplant.
3. Kasteel Rijckholt, Rijckholt: In het ruige weiland ten zuiden van de slotgracht waarschijnlijk Narc. ssp. p. (5 ex. kn.).
4. Klooster Huize Immaculata, Rijckholt: All. vin. (± 20 p.) Narc. p. ssp. m. (± 100 p.), mogelijk ook ssp. p., Orn. umb. (± 10 p.) en Sc. n.s. Kleine kloostertuin.
5. Kasteel Gronsveld, Gronsveld: All. vin. (± 50 p.) An. ap. (20 fl.) An. nem. (± 20 m²) Aq. vul. (1 fl.) Cor. sol. (± 2.000 fl.) Dor. p. (0,5 m² . veg.) Er. h. (± 20 fl.), Frit. imp. (10 fl.), Gal. n. (± 100 p.), Lam. mac. (± 9 m²), Musc. b. (+ 10 p.), Myos. sylv. (± 100 fl.), Narc. p. ssp. m. (± 100 p.), Orn. um. ($\pm 0,5$ m²) Vin. min. (± 4 m²), Viol. o. (± 50 p.). Fraai, oud kasteelpark op steile helling. Massale bloei van Helmbloem. Opvallend groot aantal soorten van stinzenmilieus.
6. Voorm. klooster Providentia, Heer: All. vin. (± 100 p.), An. nem. (± 1000 fl.), Dor. w. (1 p.), Gal. n. (± 1000 fl.) Narc. p. ssp. m. (± 200 p.) Orn. um. (± 20 p.), Prim. el. (2 p.), Pulm. o. (1 p.), Sax. gran. (15 fl.) Vin. min. (± 20 m²), Viol. o. (± 100 p.). Vrij groot voormalig kloosterpark met als opvallende soort Knolsteenbreek en massale bloei van Bosanemoon.

7. Buitengoed Eyll, Heer: Frit. imp. (3 fl.), Gal. n. (± 100 p.), Narc. p. ssp. m. (± 100 p.), ssp. p. (9 fl.), Prim. ve. (2 fl.), Prim. el. (8 fl.), Pulm. o. (1 m²), Vin. min. (1 m²). Kleine parktuin.
Bovenstaande soorten waarschijnlijk vanaf 1960 aangeplant.
8. Kasteelrestant De Burgh, Heer: All. vin. (4 p.), Dor. w. (1 p.), Lam. mac. (4 m²), Narc. p. ssp. m. (8 p.), Prim. el. (1 veg.). Zeer verwaarloosde, verruigde slotgracht.
9. Kasteelruïne Howeert (= Hogeweert), Heugem: All. vin. (± 50 p.), An. ran. (± 25 m²) Colch. aut. (in nabij gelegen weiland), Gal. n. (± 15 p.), Narc. p. ssp. m. (± 25 p.), Viol. o. (± 20 p.) In het parkfragment van deze ruïne komt de Gele anemoon massaal voor. Deze soort werd hier al door Dumoulin (1868) vermeld!
10. Kloostercomplex St. Joseph, Heer: All. vin. (100 p.), Cor. sol. (± 1000 fl.), Dor. w. (15 p.), Frit. imp. (10 fl.), Gal. n. (± 100 fl.), Musc. b. (± 100 p.), Orn. um. (± 200 p.), Sc. bif. (± 200 fl.), Viol. o. (± 1000 p.). Grote tuin met aansluitend park en bos rond voormalig klooster. Massale bloei van Helmbloem langs de plateaurand.
11. Klooster Keerberg, Cadier en Keer: Cor. sol. (± 100 fl.), Dor. w. (± 10 p.), Narc. p. ssp. m., Tul. spec. (verwilderd, veg.). Sluit aan bij nr. 10.
12. Voormalig klooster Missiehuys, Cadier en Keer: All. vin. (± 100 p.), An. nem. (± 1000 fl.), Cor. sol. (± 1000 fl.), Gal. n. (± 100 fl.), Lam. gal. (enkele m²), Narc. p. ssp. m. (± 100 p.), Prim. el. (± 100 p.), Pul. o. (5 p.), Viol. o. (± 100 p.). Voormalig kloosterpark met aansluitend hellingbos.
13. Landgoed Withuishof, Amby: All. vin. (± 50 p.), Gal. n. (± 1000 p.), Musc. b. (± 100 fl.), Narc. p. ssp. m. (± 100 fl.), Orn. um. (± 50 p.), Sc. n-s (± 20 p.), Tulipa spec. (geen sylv.!) (uitsl. veg.), Viol. o. (± 50 p.). Klein, oud, enigszins verwaarloosd park rond herenhuis.

14. Kasteel Severen, Amby: An. nem. (± 1000 fl.), Gal. n. (± 1000 p.)
Lam. gal. (± 200 m²), Narc. p. ssp. m. (± 50 p.), ook ssp. p. (10
f.). Orn. umb. (± 100 p.), Polyg. bist. (± 1 m²), Prim. el. (± 500
fl.), Sax. gr. (± 100 fl.). Groot park met aansluitend bos op
laaggelegen, vochtige grond; interessant door de aanwezigheid van de
Wilde narcis, Adderwortel en Knolsteenbreek.
15. Herenboerderij De Tiendschuur, Amby: An. nem. (± 20 fl.), Chion. l.
(± 20 fl.), Frit. imp. (± 30 fl.), Gal. n. (± 100 p.), Lam. gal.
(± 5 m²), Narc. p. ssp. m. (± 100 p.), Orn. um., Sc. sib. (20 fl.),
Vin. min. (± 20 fl.). Kleine tuin van herenboerderij, bovenstaande
soorten waarschijnlijk rond 1960 aangeplant.
16. Kasteel Geusselt, (tussen Amby en Maastricht): All. vin. (5 p.), Gal.
n. (5 p.), Narc. p. ssp. m. (± 20 p.). Bovenstaande soorten beperkt
tot de berm van de ringgracht.

B. Stinzenmilieus op de St. Pietersberg en in het Jekerdal (zie kaart 2)

17. Kasteel Caestert (Maastricht, St. Pietersberg)
Dumoulin (1868) vermeldt van het 'bois près de Castert' Aq. vul. en
Dor. p.; De Wever (1930): Aconitum vulparia (= Aconitum lycoctonum
ssp. vulparia (Rchb.) Schw. et Keil.), Teucrium chamaedrys,
Calamintha officinalis (= Satureja calamintha (L.) Scheelle, An.
ran., Lathyrus niger, Thalictrum minus en Colutea arborescens,
waarvan hij het vermoeden uit dat 'plantenliefhebbers die daar
uitzetten en laten verwilderen'. (Mennema e.a. 1980. p. 44, 52, 141,
178, 195). Door de schrijver zijn hier waargenomen: Prim. ve., All.
vin., Orn. um., Cor. sol. (± 1000 fl.), Gal. n. (± 10.000 p.), Colch.
aut. (± 50 p.), Narc. p. ssp. (± 1000 ex.) en Viol. o. (± 20 p.). Ook
Cor. bul. schijnt voor te komen (pers. meded. M. Essers). Overigens
worden van de St. Pietersberg - zonder de expliciete vermelding 'bij
Caestert' - andere soorten vermeld waarvan het voorkomen of het
verdwijnen door 'tuinliefhebbers' wordt of werd veroorzaakt (Willems
& Blanckenborg 1975). Het eerste is mogelijk voor Viburnum lantana
(Mennema e.a. 1980, p. 205), Sorbus aria, Lonicera xylosteum (idem,

p. 145) en *Symphoricarpos rivalaris*, het tweede voor een aantal soorten orchideeën (Willems & Blanckenborg 1975), *Gentiana campestris* (Cremers 1916) en *Juniperus communis* (Willems & Blanckenborg 1975). Op 28 aug. 1981 werd door de schrijver het voorkomen van nog een vijftal 'exoten' vastgesteld op de steile mergelwand van het Franse Bastion (Jekerdalkant van de St. Pietersberg): *Cotoneaster horizontalis* Dcne, *C. divaricata* Rehd. et Wils, *C. bullata* Bois (det. volgens Boom 1972), de al eerder vermelde *Colutea arborescens* en, op het plateau, *Polygonum sachalinense*. Al eerder hebben Heimans, Sipkes en De Wever (in Van Schaik 1938) gewezen op de St. Pietersberg als 'bastion voor zuidelijke planten'. Voor een bepaald aantal soorten suggereren ze een natuurlijke verspreiding, terwijl andere floristen juist een niet-natuurlijke verspreiding van die soorten bepleiten ('tuinliefhebbers-activiteit'). Mede door dit verschijnsel, dat de kern van dit onderzoek raakt, blijft de St. Pietersberg, onze blijvende belangstelling verdienen ondanks de gigantische uitholling ervan ter wille van de cementindustrie.

18. Kasteel De Torentjes, Maastricht: An. nem. (+ 50 fl.), Corn. mas (1 zeer grote en oude solitaire struik), Gal. n. (+ 50 p.), Narc. p. ssp. m. (+ 20 p.). Klein park met een grote struik Gele kornoelje, gelegen op de helling van de St. Pietersberg.
19. Buitengoed De Schark, Maastricht: All. vin. (+ 100 p.), An. nem. (+ 100 fl.), Colch. aut. (20 ex. veg.), Cal. n. (+ 100 p.), Narc. p. ssp. m. (+ 1000 p.) en andere cultivars, Prim. ve. (+ 20 fl.), Sax. gran. (+ 100 fl.) en Vin. min. (+ 80 m²). Rond 1965 aangelegd park met tuin, boomgaard en bos. Buitengoed van de Broeders van de Beyart.
20. Kasteel Neercanne, Maastricht:
Van het oorspronkelijke park in Franse stijl dat in 'trappen' Jekerdalwaarts aangelegd was, is weinig meer over dan de terrasmuren. Volgens dhr. Verwijst bevindt zich in het bos achter het kasteel een kleine populatie Narc. p. ssp. p.

C. Stinzenmilieus in de stad Maastricht

21. Kloostertuin van de Beyart, Maastricht: All. urs. ($\pm$ 1000 fl.), An. ap. ($\pm$ 100 fl.), An. nem. ($\pm$ 100 fl.), Arum italic. (uitsl. veg.) en Arum macul. ($\pm$ 100), Asp. od. ($\pm$ 10 m), Aq. vul. ($\pm$ 100 fl.), Chion. l. ($\pm$ 100 fl.), Dor. p. ($\pm$ 2 m), Er. h. ($\pm$ 1000 fl.), Frit. imp. ($\pm$ 20 fl.), Gal. n. ($\pm$ 1000 p.), Hel. spec. (2 p.), Leuc. aest. (2 p.), Musc. b. ($\pm$ 100 fl.), Narc. p. ssp. m. en ssp. p., Orn. um. ($\pm$ 100 p.), Polyg. bis., Prim. vul. ($\pm$ 100 fl.), Prim. el. ($\pm$ 50 fl.), Pulm. r. en o. ($\pm$ 1 m), Sc. bif. ($\pm$ 100 fl.), Sc. hisp., Sc. n.s. ($\pm$ 100 p.), Sc. sib. ($\pm$ 100 fl.). Vin. min. ($\pm$ 5 m), Viol. o. (20 p.) ook met witte bloemen. Grote kloostertuin in de stad met het karakter van een hortus botanicus. De aanwezigheid van o.a. soorten van stinzenmilieus is van recente datum (pers. meded. br. Poels).

22. Klooster Zusters onder de Bogen, Maastricht: Asp. od., Dor. p., Gal. n., Mus. b., Narc. pseudon., Prim. el. (waargenomen door br. Poels, Maastricht).

23. Klooster Zuster Ursulinen, Maastricht: Asp. odor., Dor. w., Er. hiem., Frit. imp., Gal. n., Lam. mac., Musc. b., Sc. bif., Sc. hisp., Vin. min., Viol. o.

D. Stinzenmilieus ten noorden van Maastricht tot Obbicht (zie kaart 3)

24. Kasteel Bethlehem, Maastricht: All. vin. (6 p.), Cor. sol. ($\pm$ 20 fl.), Gal. n. ($\pm$ 2.000 p.), Musc. b. (1 p.), Narc. p. ssp. m. (talrijk) en ssp. p. ($\pm$ 50 fl.), Orn. um. (2 p.), Tul. spec. (10 ex. veg.), Vin. min. ($\pm$ 20 m). Klein wandelpark met Wilde narcis en Helmbloem.

25. Kasteel Jerusalem, Maastricht: All. urs. (± 10 ex.), An. nem. (± 1 m²), Gal. n. (± 2.000 fl.), Lam. gal. (1 p.), Lil. mar. (5 fl.), Narc. p. ssp. m. (enkele ex.), Orn. um. (enkele p.), Sc. hisp. (± 30 p.), Vin. min. (± 4 m²), Viol. o. (± 50 fl.). Klein verwaarloosd park met Turkse lelie.

26. Buitengoed Dr. Poelsoord, Maastricht: All. urs., All. vin (± 10 p.), Anem. nem. (± 1000 fl.), Dor. w. (2 p.), Gal. n. (± 100 fl.), Musc. b. (± 100 fl.), Narc. p. ssp. m. (1000 p.) en ssp. p. (5 fl.), Orn. um. (± 100 p.), Prim. el. (4 fl.), Sax. gran. (2 fl.), Tul. spec. (± 40 ex. veg.), Vin. min. (± 10 m²), Viol. o. Groot park met aansluitend natuurlijk aandoend bos. Opmerkelijke soorten zijn Knolsteenbreek en Wilde narcis.

27. Buitengoed Mariënwaard, Maastricht: An. nem. (± 100 fl.), Colch. aut. (± 100 p.), Dor. w. (5 p.), Gal. n. (± 50 p.), Prim. el. (± 20 fl.). In de moerassige hooilanden (waar momenteel Colch. en Prim. voorkomen) langs de autosnelweg Maastricht-Heerlen werd ook tot ± 1975 de Wilde narcis geconstateerd door de schrijver.

28. Buitengoed Kruisdonk, Rothem-Meerssen: All. vin., Anem. nem. (± 200 fl.), Chion. luc., Colch. aut. (± 20 p.), Dor. p. (± 1 m²), Musc. b. (± 1000 fl.), Narc. p. ssp. m., andere N.- cultivars ($\pm 10.000!$) en ssp. p. (± 100 fl.), Orn. um. (± 100 p.), Prim. el. (9 fl.), Sc. bif. (± 100 fl.), Sc. hisp. (± 20 p.), Sc. sib. ($\pm 3.000!$), Viol. o. (± 100 fl.). Een prachtig park dat wat soortensamenstelling en massale bloei van diverse interessante soorten betreft een vergelijking met de uit Friesland bekende stinzen kan doorstaan. Volgens de mededeling van de laatste eigenares zijn de bovengenoemde soorten na 1900 geïntroduceerd.

29. Kasteel Vaeshartelt, Meerssen: An. nem. (± 10 m²), Gal. n. (± 2.000 p.), Orn. um. (± 10 p.), Narc. p. ssp. m. (20 p.), geen ssp. p. Mogelijk één pol Narc. poeticus (veg.), Prim. el. (± 1000 fl.), Sax. gran. (2 p.), Viol. o. (± 100 fl.). Groot verwaarloosd kasteelpark met aansluitend bos, waarin massaal Sneeuwkllokje en Slanke sleutelbloem.

30. Kasteel Meerссенhoven, Meerssen: All. urs. ($\pm 100 \text{ m}^2$), Anem. nem. (± 10.000), Chion. l. ($\pm 100 \text{ fl.}$), Colch. aut. ($\pm 500 \text{ p.}$), Dor. p. ($\pm 5 \text{ m}^2$), Frit. imp. (2 p.), Gal. n. (± 10.000), Hel. vir. (3 p.), Lam. gal. ($\pm 100 \text{ m}^2$), Narc. p. ssp. m. ($\pm 20 \text{ p.}$), geen ssp. p., Narc. poeticus ($\pm 20 \text{ p.}$), Prim. el. (± 1000), Sc. sib. ($\pm 100 \text{ fl.}$). De oorspronkelijke in Franse stijl aangelegde park is - wat zijn plattegrond betreft - nog herkenbaar. Zeer interessant door de massaliteit van de voorjaarsflora.
31. Kasteel Borgharen, Borgharen: All. vin. (enkele p.).
32. Kasteel Geulle, Geulle: All. vin. (1 p.), Narc. p. ssp. m. (1 p.).
33. Kasteel Elsloo, Elsloo: All. vin. ($\pm 20 \text{ p.}$), Aq. vul. (3 fl.), Cor. sol. ($\pm 50 \text{ fl.}$), Gal. n. ($\pm 200 \text{ p.}$), Narc. p. ssp. m. (9 p.), Vin. min. ($\pm 2 \text{ m}^2$). In het hellingbos $\pm 500 \text{ m}$ ten zuiden van de kasteelruïne is momenteel een kleine botanische tuin (heemtuin) gehuisvest.
34. Kasteel Steijn, Stein: All. urs. ($\pm 100 \text{ fl.}$), An. nem. ($\pm 1000 \text{ fl.}$), Cor. sol. ($\pm 2.000 \text{ fl.}$), Dor. w. ($\pm 10 \text{ p.}$), Lam. gal. ($\pm 5 \text{ m}^2$), Musc. b. ($\pm 20 \text{ fl.}$), Narc. p. ssp. m. ($\pm 150 \text{ p.}$), Vin. min. ($\pm 10 \text{ m}^2$), Viol. o. ($\pm 100 \text{ fl.}$). Volgens de mededeling van de pastoor zou hier de 'witte holwortel' voorkomen. Cor. bulb. is niet door de schrijver waargenomen.
35. Kasteel Obbicht, Obbicht: An. nem. (talrijk), Frit. imp. (2 fl.), Gal. niv. (talrijk), Musc. b. (10 fl.), Prim. el. (1 fl.), Viol. o. ($\pm 50 \text{ fl.}$).

E. Stinzenmilieus in het Geuldal tussen Meerssen en Gulpen (zie kaart 4)

36. Voormalig klooster Tussen de Bruggen, Meerssen: An. nem. (± 1000 fl.), Corn. mas (6 ex.), Cor. sol. ($\pm 10.000!$), Gal. n. (± 1000 p.), Lam. mac. (± 10 m²), Narc. p. ssp. m. en ssp. p. (8 fl.), Orn. um. (± 100 p.), Viol. o. (10 p.). Een klein maar bijzonder opvallend stinzenmilieu met een spectaculaire voorjaarsbloei van Helmbloem, Sneeuwkllokje en Bosanemoon. Van de Wilde narcis - die hier in enkele exemplaren groeit - is bekend dat hij hier vroeger in de onmiddellijke (beemden langs de Geul) wild voorkwam (De Wever 1930).

37. Park van De Proostdij, Meerssen: All. vin. (± 20 p.), Chion. l. (5 fl.), Corn. mas (1 ex.), Cor. sol. (± 100 fl.), Gal. n. (± 1000 p.), Narc. p. ssp. m. (ook verwilderd) géén ssp. p., Vin. min. (± 2 m²), Viol. o. (5 p.). Klein wandelpark met mooie, oude boomgroepen.

38. Kasteel Vliek, Meerssen-Ulestraten: An. nem. (± 1000 fl.), Chion. l. (± 100), Er. h. (± 20 fl.), Gal. n. (± 1000 p.), Musc. b. (± 100 fl.), Narc. p. ssp. m. (± 100 p., ook verwilderd) geen ssp. p., wel andere N. cultivars. (o.a. N. poeticus), Polyg. bis. (± 10 fl.), Prim. el. (± 200 fl.), Sc. bif. (± 100 fl.), Vin. min. (± 100 m²). Uitgestrekt park met aansluitend bos. Opvallend is de verwildering van een aantal Narcisse- en Rhododendronsoorten.

39. Landhuis Eykendaal, Meerssen: An. nem. (± 1000), Asp. o. (4 m²), Colch. aut. (± 10 p.), Frit. imp. (10 fl.), Gal. n. (± 1000 p.), Lam. mac. (± 20 m²), Lam. gal. (± 20 m²), Narc. p. ssp. m. (21 p.), géén ssp. p., Orn. um. (± 1000 p.), Prim. el. (± 1000 fl.), Vin. min. (± 25 m²), Viol. o. (1 p.). Kleine parktuin met aansluitend bos langs de Geul.

40. Voormalig buitengoed Franciscusoord, Geulhem: All. vin. (5 p.), An. nem. (± 3 m²), Frit. imp. (1 p.), Gal. n. (± 10 m²), Hel. spec. (1 p.), Lam. gal. (3 m²), Musc. b. (± 10 fl.), Narc. p. ssp. m. en andere Narc.-cultivars. Ook verwilderd. Mogelijk ssp. p., Prim. el., Vin. min. (2 m²). Kleine parktuin.

41. Kasteel St. Gerlach (= Oost), Houthem: Gal. n. (± 1000 fl.), Musc. b. (± 200 fl.), Orn. um. (± 15 p.), Vin. min. (± 10 m²), Viol. o. met paarse (10 p.) aan witte (2 p.) bloemen. Weinig boomgroei.
42. Landhuis Strabeek, Houthem-Broekhem: An. nem. (± 1 m²), Dor. p. (± 10 p.), Gal. n. (± 1000 p.), Narc. p. ssp. m. (± 100 p.) en ssp. p. (5 fl.), Viol. o. (5 p.). Klein park; opvallend veel Hedera helix als bodembedekker.
43. Voormalig landhuis, nu Volkshogeschool, Valkenburg: Gal. n. (± 100 fl.), Vin. min. (± 20 m²), Viol. o. met paarse (10 p.) en witte bloemen (1 p.). Voormalig landhuis met park.
44. Klooster Paters Oblaten, Valkenburg: An. nem. (± 20 fl.), Gal. niv. (20 p.), Musc. b. (± 50 fl.), Narc. p. ssp. m. (± 1000 p.) geen ssp. p., Prim. el. (9 fl.), Vin. min. (± 50 m²). Netjes onderhouden parktuin, met aansluitend hellingbos rond voormalig klooster. Opvallend veel Narcissen.
45. Kasteelruïne Valkenburg: geen stinzenplant waargenomen.
46. Kasteel Sjaloen, Valkenburg: geen stinzenplant waargenomen.
47. Kasteel Oost, Valkenburg: Cor. sol. (± 75 fl.), Gal. n. (± 1000 p.), Musc. b. (± 1000 fl.), Narc. p. ssp. m. en andere Narc.-cultivars (ook verwilderd) geen ssp. p., Cor. mas (3 grote ex.). Wandelpark met Helmbloem en Gele kornoelje.
48. Kasteel Genhoes, Valkenburg: Gal. n. ($\pm 5.000!$), Viol. o. (7 p.).
49. Kasteel Wijlre, Wijlre: All. vin. (± 20 p.), An. nem. (± 2 m²), Cor. bulb. en sol. (± 30 fl.), Dor. w. (2 p.), Er. h. (± 200 fl.), Gal. n. (± 1000 bulb. en p.), Lam. mac. (10 p.), Narc. p. ssp. m. en andere N. cultivars; mogelijk ssp. p., Prim. el. (± 200 fl.), Sc. hisp (± 100 p.), Sc. sib. (1 fl.), Vin. min. (± 10 ms²), Cor. mas (1 fl.). Fraai kasteeltje in laaggelegen parkbos met rijke stinzenflora.

50. Kasteel Neuburg, Gulpen: All. vin. (± 100 p.), An. nem. (± 3 m²), Gal. n. (± 5.000 p.), Lam. gal. (± 5 m²), Narc. p. ssp. m. (ook verwilderd) geen ssp. p/, Orn. um. (± 5 p.), Prim. el. ($\pm 2.000!$), Sc. sib. (9 fl.), Vin. min. (± 10 m²), Viol. o. met paarse en witte bloemen (± 10 p.). Uitgestrekt parkbos met veel 'natuurlijk' aandoende hoeken (b.v. bronnen met Goudveil, gazons met Gulden boterbloem).
58. Kasteel Cartiels, Gulpen-Wijlre: All. vin., An. nem., Gal. n. (± 800 fl.), Cor. mas (1 oud ex.), Narc. p. ssp. m., Pulmonaria off. (± 90 fl.). Klein park met weinig boomgroepen. Vroeger ook Frit. m. (De Wever 1912-1923).
- F. Stinzenmilieus in de beekdalen ten zuiden en ten zuidoosten van Gulpen
(zie kaart 5)
52. Kasteel Wittem, Wittem: All. vin. (± 20 p.), Gal. n. (± 100 p.), Narc. p. ssp. m. (± 100 p.; ook verwilderd), Viol. o. (± 100 p.), Kleine goed onderhouden stins.
53. Landgoed Karsveld, Gulpen-Slenaken: geen stinzenplanten aangetroffen.
54. Voormalig klooster Hoogcrutz, Slenaken: Gal. n. (± 50 p.), Narc. p. ssp. m. (1 pol.).
55. Kasteel Teuven, Teuven (België): Narc. p. ssp. m. (± 20 p.), ssp. p. (± 1000 fl.), Dor. w. (1 pol) en Viol. o. (15 p.). De Wilde narcis is hier talrijk vertegenwoordigd in een drietal milieus:
a) weiland op het plateau (achter de 'watervallen')
b) de bosrand tussen het bedoelde weiland en de parktuin
c) de moes/siertuin van de kasteelboerderij.
56. Herenhuis te Mechelen: An. nem., Asp. od., Aq. vul., Er.h., Gal. n., Narc. p. ssp. m., Prim. el., Pulm. o. (ook met witte bloemen), Vin. min., Viol. o. Zeer verwaarloosde tuin van een oud herenhuis bij de kerk. Interessant door aanwezigheid van Winterakoniet en Longkruid (met witte bloemen).

57. Kasteel Emmaburg, Moresnet (België): Ofschoon het kasteel met aansluitend bos niet op Nederlands grondgebied ligt en evenmin aan de Geul (maar aan een van haar zijbeken) vermelden wij hier deze 'stins' desondanks omdat zij bekend staat om haar uitzonderlijk rijke voorjaarsflora (Hillegers 1969b, Van Beek 1973), zoals o.a. *Gagea lut.*, *Cor. sol.*, *An. nem.* en *ran.*, *Allium urs.* en *Narc. p. ssp. p.* die hier zeer waarschijnlijk een natuurlijke standplaats bezitten. Bovendien lijkt het bos ter plaatse grote ecologische overeenkomsten te bezitten met het Duitse 'Schlucht-' of 'Kleebwald' dat door Londo (1969 en 1979) aangehaald wordt ter vergelijking met de Nederlandse stinzenmilieus.

58. Vervallen

59. Kasteel Nyswiller, Nyswiller: *All. vin.* (± 80 p.), *An. nem.* (± 10 m²), *Dor. w.* (± 10 p.), *Frit. imp.* (1 p.), *Gal. n.* (± 100 p.), *Lam. gal.* (± 2 m²), *Prim. vulg.* (in cultuur), *Vin. min.* (± 5 m²), *Viol. reich.* (in cultuur). Voormalig kloosterpark, momenteel particulier eigendom.

60. Klooster Mamelis, Nyswiller: *Gal. n.* (± 50 p.) *Pulm. o.* (5 p.).

61. Kasteel Vaalsbroek, Vaals: *An. nem.* (± 1000 fl.), *Asp. od.* (± 1 m²), *Gal. n.* (± 200 p.), *Narc. p. ssp. m.* (20 fl.), mogelijk *ssp. p.* (alleen veg.), *Orn. um.* (± 50 p.), *Vin. min.* (± 4 m²).

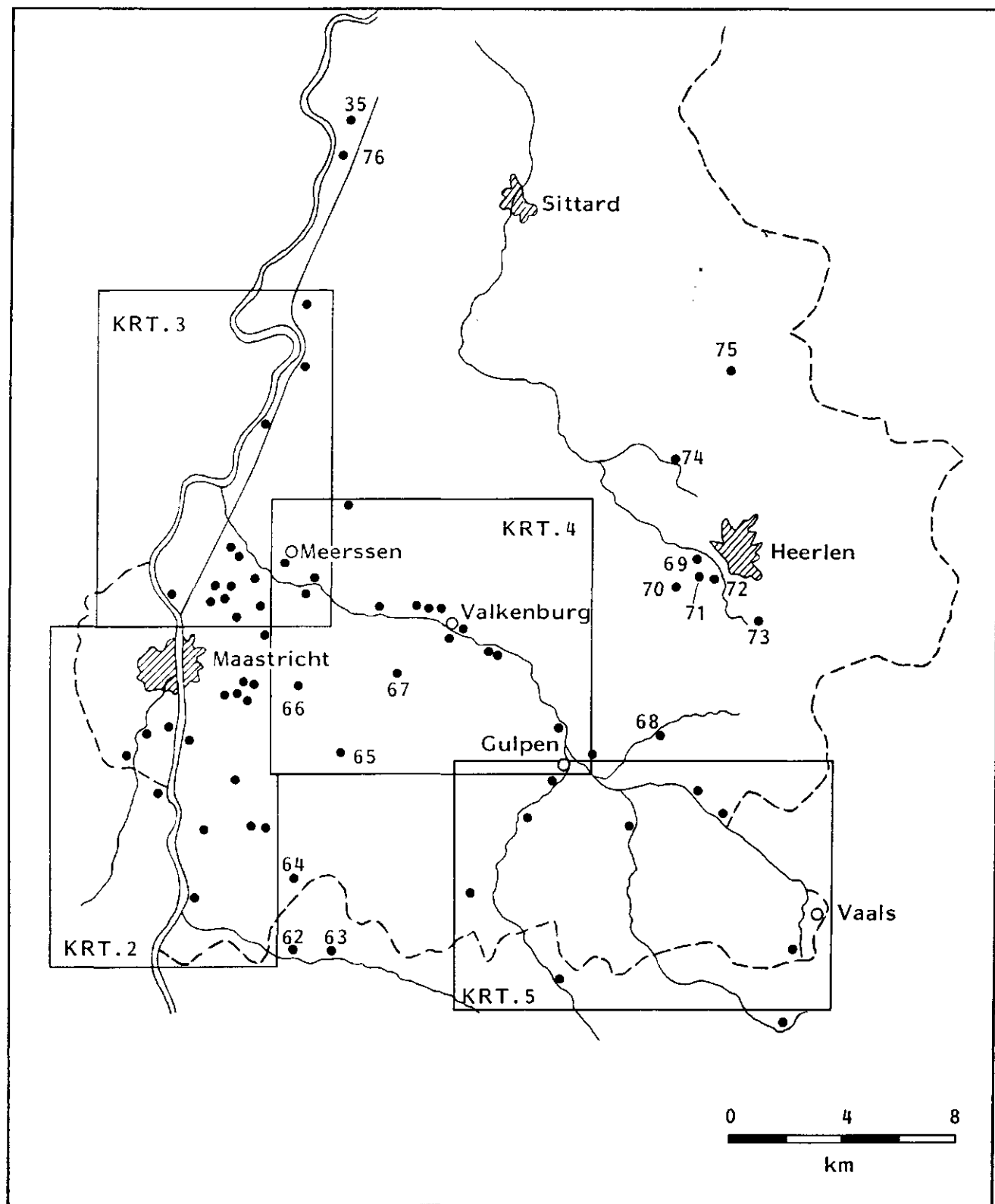
G. Resterende stinzenmilieus in Zuid-Limburg (zie kaart 1)

62. Buitengoed Ottegraven, 's-Gravenvoeren (B): *An. nem.* (± 4 m²), *Aq. vul.* (± 50 ex.) (cultus), *Gal. n.* (± 1000 p.), *Hel. spec.* (1 p. cultus), *Lam. gal.* (± 1 m²), *Leuc. vern.* (± 20 fl.), *Musc. b.* (± 20 p.), *Narc. p. ssp. m.* (± 80 p.) géén *ssp. p.*, *Prim. el.* (± 1000 fl.), *Sc. cf. hisp.* (8 p. veg.), *Vin. min.* (± 2 m²), *Viol. o.* (± 1 m²). Tuinpark rond buitenhuis langs de Voer.

63. Kasteel Altenbroek, 's Gravenvoeren (B): An. nem. (1 fl.), Narc. p. ssp. m. (± 20 p.), ssp. p. in het aangrenzend bos aanwezig volgens boswachter. Prim. el. (± 1000 fl.), Vin. min. (± 100 m²), Viol. o. (5 p.). Laag gelegen moerasbosspark langs de Voer.
64. Kasteel Mheer, Mheer: Gal. niv. (± 20 p.). Alleen de droge slotgracht geïnventariseerd.
65. Klooster Blankenberg, Cadier en Keer: An. nem. (± 200 m²) met opvallend grote bloemen (cultivar?), Dor. w. (1 p.), Er. h. (± 1000 fl.), Frit. imp. (2 fl.), Gal. n. (± 100 m² aspectbepalend), Lam. gal. (± 5 m²), Leuc. vern. (± 1000 p.), Narc. p. ssp. m. (± 70 p.), waarschijnlijk ook ssp. p. (alleen veg.), Vin. min. (op de graven van het kerkhofje; opvallend grootbloemig met witte kroonrand; cultivar? Viol. o. (± 1 m²). Verder aanwezige soorten van de stinzenflora: Campanula trachelium, Convallaria maj., Polygonatum multifl., Polygonum sacch. en Omphalodes verna. Rijk ontwikkelde parktuin die in de volksmond als het 'Ingelsj Wërrek' (= Engels Werk) wordt aangeduid, een term die mogelijk betrekking heeft op de duidelijk herkenbare Engelse stijl van de tuinarchitectuur (Nieuwenhuis 1981). Als bijzonderheden gelden de massale bloei van Lenteklokje (waarvan de tuinman vertelde dat ze door Franse Redemptoristen waren uitgezet), van Winterakoniet en het voorkomen van een grootbloemige vorm van Maagdenpalm op de graven van het kerkhofje.
66. Herenboerderij Gasthuishof, Bemelen: Gal. n. (± 8.000 p.), Vin. min. (± 10 m²), Viol. o. (± 20 fl.). Klein wandelpark met oude bomen bij herenboerderij. De kruidlaag bestaat voor 90% uit Klimop.
67. Herenboerderij Sibberhusske, Sibbe: Chion. spec. (2 ex.), Gal. n. (± 50 fl.).
68. Kasteel Goedenraad, Eijs: An. ran. (± 200 fl.), Chion. l. (± 20 fl.), Frit. imp. (1 fl.), Gal. n. (± 1000 p.), Lam. gal. (± 20 m²), Narc. p. ssp. m. Narc. poët. en andere N-cultivars, géén ssp. p., Prim. el. (± 10.000 fl.), Sc. bif. (± 50 fl.), Vin. minor (± 5 m²). Mooi gelegen stins langs de opgestuwde Eijserbeek met vochtige, natuurlijk aandoende grazige vegetaties en aansluitend soortenrijk hellingbos.

Interessant door de aanwezigheid van Gele anemoon, Sleutelbloem, Gulden boterbloem en de verwildering van Sneeuwkllokje en Narcissen.

69. Kasteel Puth, Voerendaal: Gal. n. (+ 1000 p.), Narc. p. ssp. m. (+ 50 p.) geen ssp. p., Prim. ve. (15 fl.), Viol. o. (+ 10 p.).
70. Kasteel Rivieren, Voerendaal: geen stinzenplant waargenomen.
71. Kasteel Cortenbach, Voerendaal: Gal. n. (+ 500 p.), Lam. mac. (+ 2 m²), Prim. el. (+ 200 fl.), Pulm. off. (+ 20 p.). Laag gelegen stins; bij de ingang een bijzonder fraaie haag van Gele kornoelje die in de vorm van een tunnel gesnoeid is.
72. Kasteel Terworm, Heerlen: Viola reichenbachiana (+ 20 p.).
73. Klooster Imstenrade, Heerlen: Gal. n. (+ 20 p.), Viol. o. Groot park rond voormalig klooster.
74. Kasteel Hoensbroek, Hoensbroek: geen stinzenplant waargenomen.
75. Kasteel Amstenrade, Amstenrade: All. vin. (+ 100 p.), Gal. n. (+ 100 p.), Narc. p. ssp. m. (ook verwilderd), Orn. um. (+ 50 p.), Vin. min. (+ 10 m²). Groot park met statige oude bomen.
76. Pastorietuin (domineeswoning), Grevenbricht: All. vin. (+ 20 p.), Er. h. (10 fl.), Gal. n. (+ 100 fl.), Lunaria biennis, Narc. p. ssp. m. (ook cultivars) (+ 100 p.), Orn. um. (3 p.), Pulm. o. (+ 50 p.), Sc. n.s. (+ 25 p.), Tul. spec. (geen Tul. sylv.) (+ 100 p.), Vin. min. (2 m²), Viol. o. (+ 30 p.). Karakteristieke, ouderwetse pastorietuin met rijke stinzenflora en ouderwetse sierstruiken (Ilex met 'bont blad' en Buxus), 'slecht' onderhouden.

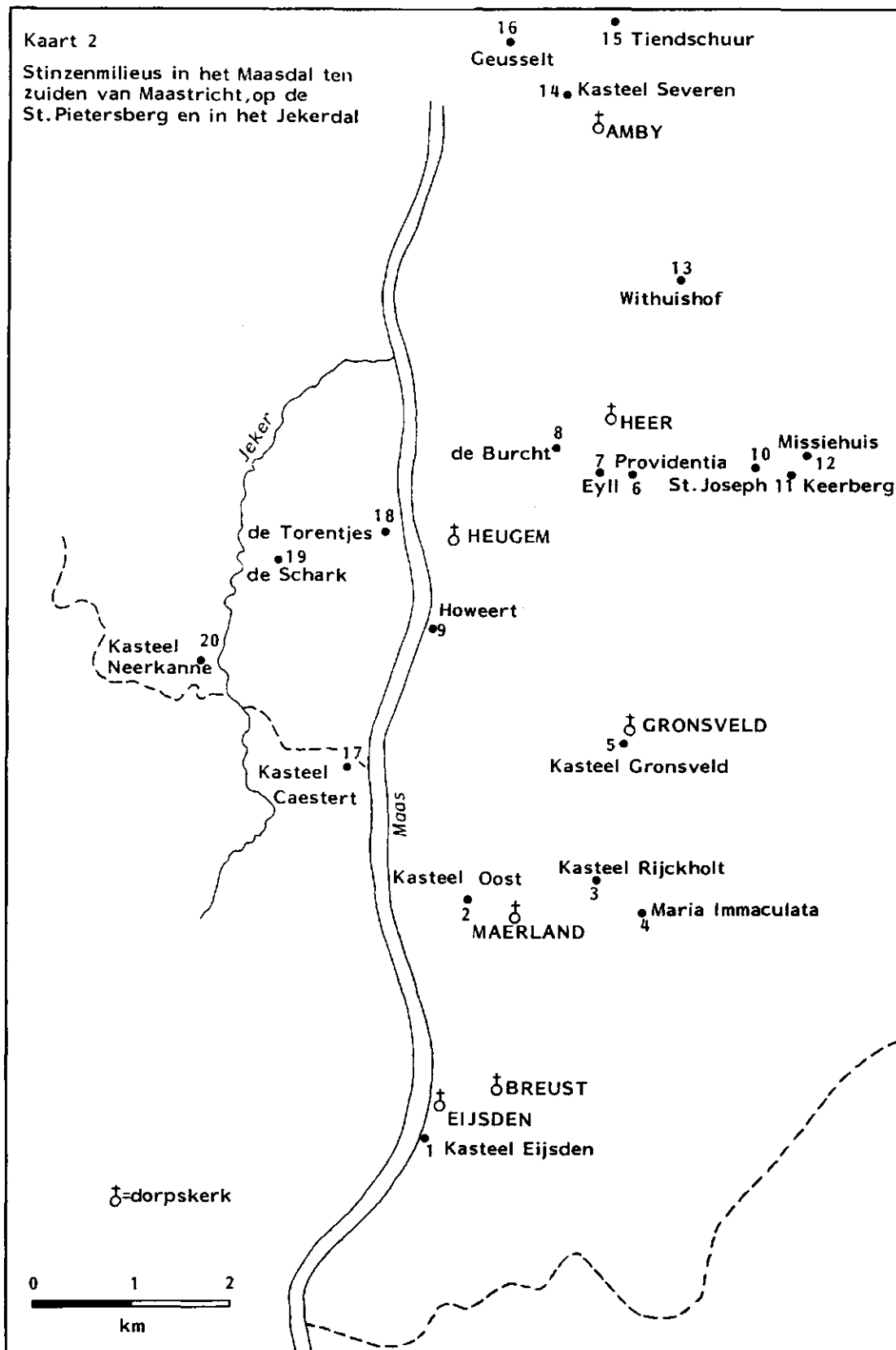

Kaart 1 Stinzenmilieus in Zuid-Limburg

Elke stip is een stinzenmilieu; de nummers verwijzen naar de namen en beschrijvingen. Op de kaarten 2 t/m 5 zijn de overige stinzenmilieus genummerd. Het valt op dat vrijwel alle stinzenmilieus beperkt zijn tot rivier- en beekdalen.

Kaart 2

Stinzenmilieus in het Maasdal ten
zuiden van Maastricht, op de
St. Pietersberg en in het Jekerdal

Kaart 3

Stinzenmilieus in het Maasdal ten
noorden van Maastricht

